

Міністерство освіти і науки України
Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу
Інститут гуманітарної підготовки та державного управління
Кафедра публічного управління та адміністрування

Білянська Ольга Василівна

УДК 343.352

МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

Державна політика запобігання та протидії корупції в Україні

Публічне управління та адміністрування

281 «Публічне управління та адміністрування»

_____ О.В. Білянська

Науковий керівник Серняк Олег Ігорович, к.держ.упр., доцент

Допущено до захисту
В.о.завідувача кафедри,
д.держ.упр., професор

_____ І.П. Лопушинський

Рецензент
професор кафедри ПУА,
д.держ.упр., доцент

_____ О.В. Молодцов

Робота містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

Івано-Франківськ - 2024

АНОТАЦІЯ

Білянська О.В. Державна політика запобігання та протидії корупції в Україні. – Рукопис.

Магістерська робота за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування». – Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу. – Івано-Франківськ, 2024.

У дослідженні висвітлено теоретичні та практичні аспекти державної політики запобігання та протидії корупції в Україні, розроблено відповідні рекомендації органам публічної влади. Визначено нормативно-правове регулювання запобігання та протидії корупції в Україні, охарактеризовано інституційне забезпечення реалізації державної політики запобігання та протидії корупції в Україні. Проведено аналіз тенденцій поширення корупції в Україні в умовах воєнного стану, досліджено стан реалізації Антикорупційної стратегії України на 2021-2025 роки та проведено оцінку ефективності та результативності діяльності системи антикорупційних інституцій України протягом 2022-2023 років.

Окреслено особливості гармонізації вітчизняного антикорупційного законодавства до вимог набуття членства в ЄС та досліджено вплив неурядових організацій на удосконалення державної політики запобігання та протидії корупції в Україні.

Матеріали роботи можуть бути використані в практичній діяльності органів державної влади та у навчальному процесі при підготовці здобувачів за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування».

Ключові слова: корупція, антикорупційна стратегія, антикорупційні органи, державна політика, антикорупційна реформа, запобігання корупції, антикорупційна політика.

ANNOTATION

Bilianska O.V. Public policy of prevention and counteraction of corruption in Ukraine. – Manuscript.

Master's thesis in specialty 281 «Public Administration». – Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas. – Ivano-Frankivsk, 2024.

The study highlighted the theoretical and practical aspects of the public policy of preventing and countering corruption in Ukraine, developed relevant recommendations for public authorities. The normative and legal regulation of prevention and counteraction of corruption in Ukraine is defined, the institutional support for the implementation of the public policy of prevention and counteraction of corruption in Ukraine is characterized. An analysis of the trends in the spread of corruption in Ukraine under martial law was carried out, the state of implementation of the Anti-Corruption Strategy of Ukraine for 2021-2025 was investigated, and an assessment of the effectiveness and efficiency of the system of anti-corruption institutions of Ukraine during 2022-2023 was carried out.

The features of the harmonization of domestic anti-corruption legislation to the requirements of EU membership are outlined, and the impact of non-governmental organizations on the improvement of the public policy of preventing and countering corruption in Ukraine is investigated.

The materials of the work can be used in the practical activities of public authorities and in the educational process in the preparation of students for the specialty 281 «Public management and administration».

Key words: corruption, anti-corruption strategy, anti-corruption authorities, public policy, anti-corruption reform, prevention of corruption, anti-corruption policy.

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ.....	8
1.1 Нормативно-правове регулювання запобігання та протидії корупції в Україні.....	8
1.2 Інституційне забезпечення реалізації державної політики запобігання та протидії корупції в Україні.....	15
РОЗДІЛ 2 АНАЛІЗ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	26
2.1 Загальні тенденції поширення корупції в Україні в умовах воєнного стану.....	26
2.2 Стан реалізації Антикорупційної стратегії України на 2021-2025 роки...	33
2.3 Оцінювання ефективності та результативності діяльності системи антикорупційних інституцій України протягом 2022-2023 років.....	40
РОЗДІЛ 3 ПЕРСПЕКТИВИ УДОСКОНАЛЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ.....	47
3.1 Особливості гармонізації вітчизняного антикорупційного законодавства до вимог набуття членства в ЄС.....	47
3.2 Вплив неурядових організацій на удосконалення державної політики запобігання та протидії корупції в Україні.....	52
ВИСНОВКИ.....	59
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	63

ВСТУП

Актуальність теми. З появою влади у людському соціумі, проблема корупції є проблемою, яка супроводжує суспільство протягом всього його існування. І стільки ж суспільство прагне виробити шляхи її подолання.

Сучасне корупційне середовище є однією з найгостріших проблем у світі. Адже саме корупція кидає виклик для державотворення, розвитку економіки та ефективного ведення господарської діяльності. Згубний вплив цього явища відчувається громадянами кожної країни: сповільнюється розвиток економічної, політичної, соціальної та інших сфер, а найголовніше, що це має прямий вплив на рівень життя населення.

Масштаби поширення корупції в суспільстві завдають значної шкоди всій системі управління. Слабкість економічної системи, незадовільний стан публічного управління, розповсюдженість в суспільній свідомості психології всездозволеності сприяє поширенню корупційних діянь. Саме тому важливим аспектом розвитку держави є впровадження дієвих заходів виявлення та протидії корупції. Несвоєчасна або часткова їх реалізація може призвести до поглиблення негативних наслідків, а саме: відсутність іноземних інвестицій завдяки несприятливому інвестиційному клімату; підрив іміджу державної влади тощо. Все викладене вище робить обрану тему дослідження актуальною.

Обґрунтування вибору теми дослідження. Незважаючи на те, що проблематика запобігання та протидії корупції є предметом постійної уваги науковців та практиків з публічного управління, теоретико-прикладні аспекти формування та реалізації державної політики запобігання та протидії корупції в Україні в умовах воєнного стану та в контексті набуття нашою країною членства в європейському співтоваристві потребують ґрунтовніших наукових пошуків. Це зумовило вибір теми магістерського дослідження.

Мета і завдання дослідження. *Метою магістерської роботи є висвітлення теоретичних засад і практичних аспектів формування та реалізації*

державної політики запобігання і протидії корупції в Україні. Для досягнення мети дослідження запропоновано реалізувати такі *завдання*:

- визначити нормативно-правове регулювання запобігання та протидії корупції в Україні;
- охарактеризувати інституційне забезпечення реалізації державної політики запобігання та протидії корупції в Україні;
- проаналізувати загальні тенденції поширення корупції в Україні в умовах воєнного стану;
- дослідити стан реалізації Антикорупційної стратегії України на 2021-2025 роки;
- оцінити ефективність і результативність діяльності системи антикорупційних інституцій України протягом 2022-2023 років;
- окреслити особливості гармонізації вітчизняного антикорупційного законодавства до вимог набуття членства в ЄС;
- дослідити вплив неурядових організацій на удосконалення державної політики запобігання та протидії корупції в Україні.

Об’єкт дослідження – суспільні відносини, що виникають у сфері запобігання та протидії корупції.

Предмет дослідження – державна політика запобігання та протидії корупції в Україні.

Методи дослідження. У магістерській роботі використані такі методи дослідження:

- теоретичне узагальнення та логічний метод – з метою з’ясування сутності та змісту основних термінів і понять;
- методи аналізу та синтезу – для визначення змісту нормативно-правового регулювання державної політики у сфері запобігання корупції, для виявлення контуру тенденції поширення корупції в Україні, для вироблення пропозицій щодо удосконалення державної політики запобігання та протидії корупції в Україні в контексті євроінтеграції;

- метод порівняння – з метою зіставлення національних систем антикорупційної діяльності;
- графічний метод – з метою наочного відображення результатів дослідження.

Новизна отриманих результатів полягає в тому, що у магістерській роботі набуло подальшого розвитку визначення основних шляхів удосконалення державної політики запобігання та протидії корупції в Україні в умовах воєнного стану та європейської інтеграції.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що теоретичні положення, викладені в магістерській роботі, доведено до рівня практичних рекомендацій, які можуть використовуватися державними органами влади для подальшого удосконалення механізмів запобігання та протидії корупції в Україні.

Структура та обсяг роботи. Структура магістерської роботи обумовлена метою, завданнями і логікою дослідження та складається з вступу, трьох розділів (семи підрозділів), висновків, списку використаних джерел (46 найменувань, з яких 2 – іноземною мовою). У роботі вміщено 2 таблиці та 4 рисунки. Загальний обсяг роботи становить 67 сторінок, з яких обсяг основного тексту – 58 сторінок.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ

1.1 Нормативно-правове регулювання запобігання та протидії корупції в Україні

В сучасних умовах розвитку та глобалізаційних процесів корупція є однією з найгостріших проблем суспільства. Побуває думка, що корупція є індикатором хворого суспільства, недужого на комплекс хронічних захворювань, які, своєю чергою, і лікувати необхідно комплексною програмою. На жаль, одним із симптомів цієї хвороби часто є відвертий цинізм: у суспільстві переважають так звані подвійні стандарти, тобто корупцію усі зневажають, вважають недостойним явищем, але залюбки користуються виробленими нею механізмами для досягнення власної мети. У країні, що уражена корупцією, різко знижується ефективність економіки, посилюється бідність і соціальна нерівність, розширюється прірва між суспільством і владою, політика перетворюється на сферу розподілу національного багатства, розкладаються моральні засади суспільства, завдається шкода престижу країни на міжнародному рівні. Корупція демонструє повну байдужість державних посадових осіб до суспільної користі, закону, народу та кожного громадянина. Корупція девальвує державну владу, призводить до поглиблення розшарування населення за рівнем отримуваних реальних доходів¹.

Відповідно до оцінок Міжнародного валютного фонду, щорічні втрати світової економіки в результаті корупційних дій становлять близько 2,0 трлн. доларів, або 2% світового ВВП. Економічні наслідки полягають в тому, що щороку бюджет втрачає мільйони гривень, які могли б бути використані на розвиток освіти, соціальне забезпечення, інфраструктуру, медицину тощо.

¹ Косяченко К.Е. Засоби запобігання та протидії корупції в Україні: міжнародний досвід. //Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції (ДДУВС, 17.11.2020). - С. 37-39

Саме тому протидія корупції має бути складовою державної політики в усіх сферах суспільно-політичного життя, а також і у системі оборони. Завдання мінімізації корупційної складової державної політики має стати основним напрямком державного управління.

Наріжним каменем у ефективній політиці протидії корупції є належна законодавча система, адже тільки опираючись на правову основу можна протистояти корупційній діяльності в межах правової демократичної держави. Це стосується не тільки правової сфери, політичної волі, а й решти заходів, яких торкається антикорупційна діяльність. Вихід за рамки правових норм органами, що провадять антикорупційну діяльність, свідчить про службові зловживання, при яких протидію корупції чинять ті ж корупційні суб'єкти.

Правове регулювання антикорупційної діяльності сприяє установленню спеціальних законодавчих вимог по запобіганню та протидії корумпованості, окреслює риси корупційної діяльності та визначає осіб, відповідальних за її здійснення, регулює діяльність органів держави, компетенція яких пов'язана із запобіганням та протидією корупції, координації цих процесів чи контролю та нагляду за нею.

Антикорупційне законодавство включає:

- діяльність, що полягає в обмеженні, нейтралізації чи усуненні корупційних факторів, запобіганні конфлікту інтересів (особистого і службового характеру), нормативному визначенні рамок поведінки правового й етичного характеру суб'єктів відповідальності за корупцію, корупційні правопорушення невігідними і ризикованими, сприяння досягненню того, щоб такою особою чесно і сумлінно виконувалися її посадові обов'язки;
- чітке визначення ознак корупційних злочинів, передбачених адекватних заходів відповідальності та їх скоєння, належне врегулювання діяльності державних владних органів та їх спецпідрозділів, якими безпосередньо чиниться протидія корупції².

² Удовика Л.Г. Антикорупційна складова частина у розвитку правової системи України. Вісник Запорізького національного університету: Юридичні науки. Зб. наук. пр. 2020. № 1. С. 180–188

Важливим є не тільки встановлення загальних антикорупційних положень, зрозумілих та прийнятних для суспільства, а формування саме дієвого законодавства, яке б належно визначало механізм їх реалізації і змусив посадових осіб дотримуватися цих вимог.

За останні роки в Україні створено унікальну законодавчу базу протидії корупції. На жаль, більшість антикорупційних норм носить формальний характер. Для вирішення цієї проблеми було прийнято, доповнено та змінено низку правових актів, дія яких спрямована на запобігання корупції, а на політичному рівні проголошено курс на посилення протидії цьому соціально-негативному явищу.

Наразі в Україні налічується більше 100 нормативних актів, які направлені на вирішення проблеми запобігання і протидії корупції. Однак, наявність такої значної кількості нормативно-правових актів зовсім не означає, що існуюча система є досконалою і ефективною. Ці акти приймалися в різний час різними законодавчими органами з різною метою й основною їхньою проблемою є відсутність єдиної концепції боротьби із корупцією³.

Нормативно-правові акти щодо протидії та боротьби з корупцією можна розділити на дві групи: міжнародні нормативно-правові акти, які ратифіковані Верховною Радою України та національні нормативно-правові акти, які в свою чергу поділяються на закони (кодифіковані та некодифіковані) та підзаконні нормативно-правові акти. Міжнародні документи, Конституція України, закони, укази та розпорядження Президента України, постанови Верховної Ради України, постанови та розпорядження Кабінету Міністрів України містять в основному норми загального характеру. Накази міністерств, відомств, акти органів місцевого самоврядування – більш конкретно регламентують діяльність окремих державних органів в частині боротьби з корупцією.

До основних антикорупційних міжнародних актів належать:

³ Удовика Л.Г. Антикорупційна складова частина у розвитку правової системи України. Вісник Запорізького національного університету: Юридичні науки. Зб. наук. пр. 2020. № 1. С. 180–188

1. Додатковий протокол до Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією (ETS-191) ратифікований Законом України № 253-V від 18.10.2006. Відповідно до документу у разі виявлення корупції заходи, яких необхідно вжити на національному рівні, є такими: дача хабара національним арбітрам; отримання хабара національними арбітрами; хабарництво іноземних арбітрів; хабарництво національних присяжних засідателів; хабарництво іноземних присяжних засідателів⁴.

2. Цивільна конвенція про боротьбу з корупцією № 2476-IV від 01.01.2006. Відповідно до документу кожна сторона передбачає у своєму внутрішньому законодавстві ефективні засоби правового захисту осіб, яким заподіяно шкоду внаслідок корупційних дій, з метою надання таким особам можливості захищати свої права та інтереси, включаючи можливість отримання компенсації за заподіяну шкоду⁵.

3. Конвенція Організації Об'єднаних націй проти корупції № 251-V від 01.01.2010. Метою цієї Конвенції є сприяння вжиттю й посиленню заходів, спрямованих на більш ефективне й дієве запобігання корупції та боротьбу з нею; заохочення, сприяння та підтримка міжнародного співробітництва й технічної допомоги в запобіганні корупції та у боротьбі з нею, зокрема в поверненні активів; заохочення чесності, відповідальності й належного управління громадськими справами й державним майном⁶.

4. Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією № 252-V від 01.03.2010. Відповідно до документу у разі виявлення проявів корупції заходи, яких необхідно вжити на національному рівні, є такими: передання хабара національним державним посадовим особам; отримання хабара національними державними посадовими особами; хабарництво членів національних представницьких органів; хабарництво іноземних державних посадових осіб; хабарництво членів іноземних представницьких органів; передання хабара у приватному секторі; отримання хабара у приватному секторі; хабарництво посадових осіб міжнародних організацій;

⁴ Про ратифікацію Додаткового протоколу до Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією від 18.10.2006 р. № 253-V. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/253-16>

⁵ Цивільна конвенція про боротьбу з корупцією від 04.11.1999 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_102.

⁶ Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції від 31.10.2003 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_c16/page

хабарництво членів міжнародних парламентських асамблей; хабарництво суддів і посадових осіб міжнародних судів; зловживання впливом⁷.

Конституція України містить низку положень, які слід вважати антикорупційними. Фундаментальним є положення, яке вказане у ст. 19, де сказано: «органи державної влади і органи місцевого самоврядування, їхні посадові особи зобов'язані діяти тільки на підставі, в межах повноважень і у спосіб, які передбачені Конституцією і законами України»⁸. Дана стаття чітко окреслює рамки правомірної поведінки посадових осіб державних органів влади і органів місцевого самоврядування, а також у ній зафіксовано декілька важливих в антикорупційному плані засад:

- визначено, що зазначені особи можуть діяти не інакше, а виключно визначеним для них чином;
- підстави, спосіб дій цих осіб, а також повноваження визначаються законом, а не будь-яким іншим нормативно-правовими актами.

Відповідні засади антикорупційного характеру, які стосуються певних вимог та обмежень, пов'язаних зі статусом особи (положення щодо несумісності), уповноваженої на виконання функцій держави, містять Закони України «Про статус народного депутата України», «Про Вищу раду правосуддя», «Про Національний банк України», «Про Конституційний Суд України», «Про судоустрій і статус суддів», «Про прокуратуру», «Про Національну поліцію», «Про місцеві державні адміністрації», «Про державну службу», «Про службу в органах місцевого самоврядування», «Про дипломатичну службу», «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо державної податкової служби та у зв'язку з проведенням адміністративної реформи в Україні», «Про підприємництво», «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців і членів їх сімей», «Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність», «Про Центральну

⁷ Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією (ETS 173) № 252-V від 01.03.2010 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_101#Text

⁸ Конституція України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

виборчу комісію», «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини», «Про місцеві державні адміністрації», Митний кодекс України⁹.

На сьогоднішній день провідним нормативно-правовим актом, у якому містяться спеціальні антикорупційні положення попереджувального характеру, є Закон України «Про запобігання корупції». Цей Закон визначає правові та організаційні засади функціонування системи запобігання корупції в Україні, зміст і порядок застосування превентивних антикорупційних механізмів, правила щодо усунення наслідків корупційних правопорушень¹⁰.

Закон України «Про запобігання корупції» створює підґрунтя запобігання та протидії корупції в публічній і приватній сферах суспільних відносин. Його профілактичний характер визначається двома основними моментами: 1) він визначає певні обмеження для суб'єктів відповідальності за корупційні правопорушення, запобігаючи появі корупційних відносин; 2) він встановлює кримінальну, адміністративну, цивільно-правову та дисциплінарну відповідальність за порушення обмежень, спрямованих на запобігання та протидію корупції¹¹.

Якщо порівнювати Закон України «Про запобігання корупції» від 14.10.2014 № 1700-VII та попередній Закон України «Про засади запобігання та протидію корупції» від 07.04.2011 № 3206-VI, то можна побачити, що у теперішньому законі прописано правове регулювання так званої превентивної антикорупційної системи, до елементів якої належить правила формування та реалізації антикорупційної політики, створення та функціонування спеціалізованих органів щодо запобігання та протидії корупції, спеціальні антикорупційні інструменти, антикорупційні обмеження, запобігання та врегулювання конфлікту інтересів, відповідальність за корупційні та пов'язані з корупцією правопорушення, усунення наслідків корупційних правопорушень, захист викривачів, міжнародне співробітництво.

Серед позитивних удосконалень та нововведень із прийняттям вищезазначеного Закону № 1700-VII також слід відмітити:

⁹ Братель С.Г., Васинович В.В., Золотарьова Н.І. Запобігання та протидія проявам корупції (для працівників органів державної влади та місцевого самоврядування I–VII категорії посад) : посіб. К. : Нац. акад. внутр. справ, 2012. 376 с.

¹⁰ Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 р. № 1700- VII / Верховна Рада України (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text>

¹¹ Возьний В.І. Антикорупційна політика в Україні: Навчально-методичний посібник. – Тернопіль: ТНЕУ. – 2013. – 241 с.

- гармонізація вітчизняного антикорупційного законодавства до міжнародних стандартів у системі боротьби із корупцією;
- переорієнтація вектору боротьби з корупцією із протидії на запобігання корупційним правопорушенням;
- створення першого спеціалізованого превентивного антикорупційного центрального органу виконавчої влади;
- запровадження відомчих антикорупційних програм, в тому числі у діяльності установ і підприємств органів державної влади;
- запровадження антикорупційної експертизи чинних нормативно-правових актів та проєктів нормативно-правових актів, розмежування повноважень з проведення антикорупційної експертизи проєктів нормативно-правових актів та залучення громадськості до проведення антикорупційної експертизи, зміст якої полягає у діяльності із вияву положень, що містять нормативно-правові акти, їхні проєкти, що самі чи разом із рештою норм можуть викликати корупційні правопорушення або правопорушення, які з нею пов'язані;
- визначення правил етичної поведінки державних службовців.

Другою групою законодавства, що має антикорупційне спрямування, є нормативно-правові акти, які регулюють діяльність органів держави чи їх підрозділів, компетенція яких пов'язана із запобіганням та протидією корупції (Закони України «Про запобігання корупції», «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю», «Про прокуратуру», «Про Національну поліцію», «Про СБУ», «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо державної податкової служби та у зв'язку з проведенням адміністративної реформи в Україні»).

Новим етапом правового забезпечення антикорупційної політики стало прийняття Закону України «Про очищення влади» (про люстрацію), основним завданням якого водночас є і його найбільшим недоліком. Згідно з положеннями Проміжного висновку Венеціанської комісії від 16 грудня 2014 року, стосовно Закону України «Про очищення влади», будь-який закон про люстрацію повинен спрямовуватися на протистояння минулому, захист теперішнього і

подальшого від наслідків того, що вже відбулося. Тобто, вітчизняним законом про люстрацію не виконується легітимна мета люстрації – захист цінностей демократичного ладу та громадянського суспільства.

Ще одним з основоположних законодавчих актів у сфері запобігання та протидії корупції є Закон України «Про засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2021-2025 роки», який визначає першочергові заходи із запобігання та протидії корупції, що повинні створити основу для подальшого проведення антикорупційної реформи¹².

Стрімкість розвитку антикорупційного законодавства залежить від декількох факторів:

- соціального тиску на владні органи, що спричинив політичну кризу;
- перехід до цілковитого проєвропейського курсу держави;
- зниження рівня життя населення.

Отже, за останні десять років нормативно-правове регулювання боротьби з корупцією в Україні суттєво розвивалося. Були прийняті нові нормативні акти, які були передовими у галузі протидії корупції навіть для держав, що є світовими лідерами. В межах загальної державної Антикорупційної стратегії на 2014-2017 роки відбулося створення нових органів (зокрема спеціалізованих) з антикорупційної боротьби. Проте цього виявилось недостатньо для того, щоб викоринити загальнонаціональні проблеми. Необхідно мати політичну волю на усіх щаблях влади.

1.2 Інституційне забезпечення реалізації державної політики запобігання та протидії корупції в Україні

Антикорупційна діяльність в Україні є одним з пріоритетних напрямів державної політики уряду та суспільства на сьогоднішній день. Адже такі масштаби корупції і її динаміка створюють реальну загрозу національній безпеці та демократичному розвитку країни.

¹² Про засади державної антикорупційної політики на 2021-2025 роки: Закон України від 20.06.2022 р. № 2322-IX/ Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2322-20#Text>

З моменту обрання європейського вектору розвитку Україною, наша антикорупційна політика формується і реалізується в конкретних умовах у конкретному інституційному середовищі. Ставши інтегральною частиною економічних та соціальних інститутів, вона впливає як на сформовані інститути, так і на можливі напрями та швидкість їх зміни. Зовнішня політика країн Європейського Союзу не допускає існування країни з таким високим рівнем корупції у центрі Європи, оскільки корумпована країна інвестиційно неприваблива та ненадійна як стратегічний партнер.

У контексті інституціонального забезпечення державної антикорупційної політики варто виокремити функціонування в Україні таких інституцій: Національне агентство з питань запобігання корупції (НАЗК), Національне антикорупційне бюро України (НАБУ), Спеціалізована антикорупційна прокуратура (САП), Вищий антикорупційний суд (ВАКС), а також згідно з ст. 1 Закону України «Про запобігання корупції» спеціальними уповноваженими суб'єктами у сфері боротьби з корупцією є ще органи прокуратури і Національної поліції¹³.

Загалом, перелік суб'єктів, які запобігають, виявляють та, у визначених законодавством ситуаціях, здійснюють заходи щодо припинення корупційних правопорушень, відновлення порушених прав та інтересів фізичних і юридичних осіб, державних інтересів, а також залучені до науково-дослідного та інформаційного забезпечення реалізації заходів відносно попередження та боротьби з корупцією, до міжнародного співробітництва в сфері протидії корупції, включає:

- уповноважені структурні підрозділи державних органів влади;
- органи місцевого самоврядування, місцеві органи виконавчої влади;
- підприємства, організації та установи, незалежно від їхньої підпорядкованості і форм власності, їх службові і посадові особи, а також громадські об'єднання та громадяни, за їхньою згодою¹⁴.

¹³ Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 р. № 1700- VII / Верховна Рада України (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text>

¹⁴ Пархоменко-Куцевіл О. І., Сімак С. В., Канан Аюб К. М. Інституційна розбудова антикорупційних органів державної влади: національний та закордонний досвід: монографія. Кам'янець-Подільський : ТОВ «Друкарня "Рута"», 2021. 200 с.

Варто зауважити, що перелік завдань та повноважень цих суб'єктів є значно вужчими, аніж ті, які мають спеціально уповноважені суб'єкти. В основному, до їхніх повноважень належить розробка та вжиття заходів в частині попередження корупційних правопорушень і сприяння діяльності спеціально уповноважених суб'єктів протидії корупції.

Враховуючи зміст антикорупційної політики, функціональне призначення і повноваження, можливий поділ суб'єктів протидії корупції на групи, якими:

- формується та забезпечується реалізація державної антикорупційної політики;
- створюється та удосконалюється законодавча база антикорупційної політики;
- безпосередньо здійснюється правоохоронна діяльність у галузі боротьби з корупцією;
- розглядаються справи стосовно корупційних правопорушень у суді;
- проводиться діагностика, профілактика і попередження корупції;
- координується антикорупційна діяльність;
- реалізуються функції контролю і нагляду за роботою суб'єктів, що здійснюють безпосередню правоохоронну діяльність щодо боротьби з корупцією;
- поновлюються законні права й інтереси юридичних та фізичних осіб, усуваються наслідки дій корупційного характеру;
- здійснюється матеріально-технічна, фінансова, інформаційна та науково-аналітична підтримка антикорупційної боротьби¹⁵.

Відповідно до Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020»¹⁶ протягом 2015-2019 рр. в Україні створено інституційну систему запобігання та протидії корупції.

У 2015 році було почато процес створення Національної ради з питань антикорупційної політики – консультативно-дорадчого органу при

¹⁵ Смелянов В. М., Антонова Л. В., Івашова Л. М. Адміністративноправові засади функціонування антикорупційного суду: зарубіжний досвід та вітчизняні реалії. Публічне управління та регіональний розвиток. 2022. № 16. С. 314-336.

¹⁶ Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020»: Указ Президента України від 12.01.2015 р. №5/2015. URL: <http://www.president.gov.ua/documents/18688.html>

Президентові України, який надає рекомендації стосовно напрямів розвитку антикорупційної політики України¹⁷.

Також у 2015 році в Україні було розпочато створення і розвитку Національного антикорупційного бюро України з метою виявлення та розслідування корупційних злочинів вищих посадових осіб. У наступному, 2016 році, розпочав свою діяльність ще один антикорупційний орган в Україні – Національне агентство з питань запобігання корупції, метою якого було впровадження інструментів попередження корупції і здійснення контролю за доброчесною поведінкою державних службовців¹⁸.

Наказом Генерального прокурора України 22 вересня 2015 року у структурі Генеральної прокуратури України утворено Спеціалізовану антикорупційну прокуратуру для нагляду за розслідуваннями Національного антикорупційного бюро України та підтримкою державного обвинувачення.

У 2017 році, після призначення урядом його голови, запрацювало Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів (далі – АРМА), яке уповноважене на виявлення і розшук активів корупціонерів як в межах країни, так і поза її межами¹⁹.

У листопаді 2018 року почало свою роботу Державне бюро розслідувань, яке розслідує справи пов'язані з корупцією, які не відносяться до компетенції Національного антикорупційного бюро України.

На початку вересня 2019 року нарешті зміг розпочати свою роботу Вищий антикорупційний суд (ВАКС), який розглядає корупційні справи серед вищих чиновників, які розслідує Національне антикорупційне бюро²⁰.

Створені в Україні антикорупційні інституції займаються безпосередньо формуванням та моніторингом антикорупційної політики, розслідуваннями,

¹⁷ Указ Президента України «Про Національну раду з питань антикорупційної політики» від 14.10.2014 № 808/2014 // <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/808/2014>

¹⁸ Офіційний сайт Національного антикорупційного бюро України. URL: <https://nabu.gov.ua>

¹⁹ Офіційний сайт Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів URL: <https://arma.gov.ua/>

²⁰ Про Вищий антикорупційний суд: Закон України від 07.06.2018 № 2447-VIII/ Верховна Рада України (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2447-19#Text>

розглядом корупційних справ, які здійснили високопосадовці і які потребують профільної експертизи і ресурсів.

З метою більш детального визначення та розмежування повноважень антикорупційних органів України, вважаємо за доцільне проаналізувати основні функції та роль кожного зі спеціально уповноважених органів у системі реалізації антикорупційної політики.

Законом України «Про запобігання корупції» визначено, що центральним органом виконавчої влади, який має спеціальний статус, що забезпечує формування і реалізацію державної антикорупційної політики, є Національне агентство з питань запобігання корупції. Як зазначено на офіційному сайті агентства: «Місією є запобігання корупції та сприяння формуванню доброчесності і нульової терпимості до корупції в державі та суспільстві, розвитку вільного від корупції бізнесу, а головною функцією НАЗК є запобігання вчиненню корупційних злочинів через виявлення та усунення чинників, що дають можливість вчиняти корупційні правопорушення, контроль за дотриманням антикорупційних правил політичними партіями, державними службовцями та робота з профілактики та викривання корупції»²¹. Ст. 11 Закону встановила наступні повноваження НАЗК: проведення аналізу стану запобігання та протидії корупції в Україні, діяльності державних органів, органів влади АРК, органів місцевого самоврядування у цій сфері та аналіз статистичних даних, результатів досліджень та іншої інформації відносно корупції; розроблення проєктів Антикорупційної стратегії та державної програми з її виконання, здійснення моніторингу та оцінка ефективності її реалізації; підготовка та подання до Кабінету Міністрів України проєкту національної доповіді щодо реалізації засад антикорупційної політики; формування та реалізації такої політики, а також розроблення проєктів нормативно-правових актів з цих питань; організація проведення досліджень щодо ситуації з корупцією в державі; здійснення моніторингу та контролю за виконанням законодавчих актів з питань етичної поведінки, врегулювання конфлікту інтересів щодо осіб, які уповноважені на виконання функцій держави; надання

²¹ Офіційний сайт Національного агентства з питань запобігання корупції. URL: <https://nazk.gov.ua/uk/>

методичної допомоги та координація дій щодо виявлення корупціогенних ризиків в діяльності державних органів; контроль та перевірка декларацій суб'єктів декларування, зберігання та оприлюднення таких декларацій і проведення моніторингу їх способу життя; здійснення контролю щодо антикорупційного законодавства відносно політичних партій та їх виборчих фондів; затвердження розподілу коштів з державного бюджету щодо фінансування статутної діяльності політичних партій; введення Єдиного державного реєстру декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, та Єдиного державного реєстру осіб, які вчинили корупційні або пов'язані з корупцією правопорушення; координація та методичне забезпечення, аналіз діяльності уповноважених підрозділів/осіб з питань запобігання та протидії корупції; погодження антикорупційних програм; співпраця з особами, які добросовісно повідомляють про можливі факти корупції, вжиття заходів щодо їх захисту; організація підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації з питань запобігання корупції; надання методичної, консультаційної та інформаційної допомоги, інформування громадськості про здійснення антикорупційної діяльності; залучення громадськості до такої діяльності; координація виконання міжнародних зобов'язань у цій сфері, співпраця з державними органами, неурядовими організаціями та міжнародними організаціями, обмін інформацією з ними²².

Для виконання цих повноважень законодавець визначив перелік прав НАЗК, серед яких «право одержувати інформацію на письмовий запит; мати безпосередній автоматизований доступ до всіх довідкових систем, реєстрів, банків даних, включаючи і Єдиний реєстр досудового розслідування; залучення для виконання певного виду робіт науковців, працівників державних органів, органів місцевого самоврядування; створювати комісії, робочі групи, проводити конференції, семінари, наради з питань антикорупційної діяльності; приймати з питань, які належать до їх компетенції обов'язкові для виконання нормативно-правові акти; приймати заяви від фізичних та юридичних осіб щодо порушення

²² Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 р. № 1700- VII / Верховна Рада України (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text>

антикорупційного законодавства та проводити перевірку антикорупційної роботи у державних органах; вносити приписи про порушення вимог щодо етичної поведінки, врегулювання конфлікту інтересів; отримувати всю необхідну інформація для здійснення своєї діяльності, письмові пояснення; звертатися до суду з позовами щодо визнання незаконними нормативно-правових актів, індивідуальних рішень, виданих з порушенням вимог та обмежень антикорупційного законодавства; у випадках виявлених порушень (отримання необґрунтованих активів) порушувати питання перед САП або Офісом Генерального прокурора питання щодо звернення до суду та стягнення в дохід держави таких активів; затвердити методологію оцінювання корупційних ризиків; ініціювати проведення службових розслідувань та вжиття заходів щодо притягнення осіб до відповідальності за вчинення корупційних дій та надсилати до інших уповноважених суб'єктів матеріали; складати протоколи про адміністративні правопорушення та забезпечити заходи провадження у справах про корупційні правопорушення (ст. 12)»²³. Крім того, якщо буде виявлено порушення щодо вимог етичної поведінки, запобігання та врегулювання конфлікту інтересів у діяльності осіб, уповноважених на виконання функцій держави – «НАЗК вносить обов'язкові для виконання приписи щодо усунення порушень, проведення службових розслідувань, притягнення винних осіб до відповідальності». Протягом 10 днів з дня отримання припису посадова особа інформує НАЗК про виконання. «У разі виявлення ознак адміністративного правопорушення, пов'язаного з корупцією, НАЗК складає протокол, який направляється до суду, у разі виявлення ознак іншого корупційного чи пов'язаного з корупцією правопорушення НАЗК затверджує обґрунтований висновок та надсилає його спеціально уповноваженим суб'єктам у сфері протидії корупції, цей висновок є обов'язковим для розгляду, а результати такого розгляду повідомляються не пізніше п'яти днів після отримання повідомлення про корупційне правопорушення».

²³ Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 р. № 1700- VII / Верховна Рада України (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text>

Варто зазначити, що початок роботи НАЗК був однією з вимог ЄС для отримання безвізового режиму з Україною. Планувалося, що такий підхід дозволить виконати рекомендації GRECO (Група держав проти корупції), що були надані після Спільних двох раундів оцінювання, а також експертних рекомендацій Європейської Комісії в рамках реалізації Плану дій по лібералізації ЄС візового режиму для України.

Наступний спеціально уповноважений суб'єкт у сфері протидії корупції – Національне антикорупційне бюро України (НАБУ) Національне антикорупційне бюро України – це правоохоронний орган із широкими силовими повноваженнями, який може розслідувати корупційні справи, в яких причетні держслужбовці, що мають категорію «А», народні депутати, міністри. Основним завданням бюро є протидія кримінальним корупційним порушенням, що чиняться вищими посадовими особами, уповноваженими на виконання функцій держави чи місцевого самоврядування і становлять загрозу національній безпеці України. Керівництво діяльністю НАБУ здійснює його Директор, якого на посаду призначає і звільняє з посади Президент України²⁴.

Відповідно до ст. 16 Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України» задля виконання завдання НАБУ наділено наступними обов'язками: «здійснювати оперативно-розшукові заходи з метою попередження, виявлення, припинення та розкриття кримінальних порушень, віднесених до його підслідності, а також в оперативно-розшукових справах, витребуваних від інших правоохоронних органів; здійснює досудове розслідування кримінальних правопорушень, віднесених до його підслідності; вживає заходи щодо розшуку та арешту майна, які можуть бути предметом конфіскації або спеціальної конфіскації; здійснює інформаційно-аналітичну роботу щодо запобігання та протидії корупції; звітує про свою діяльність; забезпечує умови конфіденційності та добровільності співпраці з особами, які повідомляють про корупційне правопорушення; здійснює міжнародне співробітництво; вживає

²⁴ Про Національне антикорупційне бюро України: Закон України від 14.10.2014 р. № 1698- VII / Верховна Рада України (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1698-18#Text>

заходів щодо повернення необґрунтованих активів. збирає докази та надсилає САП матеріали для вирішення питання про пред'явлення позову до суду про визнання необґрунтованості активів та стягнення їх в дохід держави»²⁵.

Ст. 17 цього Закону передбачає наділення НАБУ широкого спектра прав для здійснення його завдання (наприклад, заводити оперативно-розшукові справи, витребувати всю необхідну інформацію, створювати спільні слідчі групи тощо).

В структурі НАБУ діють територіальні підрозділи, які здійснюють антикорупційну діяльність в регіонах, що підвищує ефективність роботи НАБУ щодо попередження, виявлення, розслідування, припинення, розкриття корупційних правопорушень в регіонах.

Створення національного бюро було одним із пунктів Коаліційної Угоди парламентської більшості та вимогою МВФ. Контроль за діяльністю бюро здійснює Комітет Верховної Ради України з питань боротьби з організованою злочинністю і корупцією.

Державне бюро розслідувань є правоохоронним органом державної влади, що реалізує функції із запобігання, виявлення, припинення, розкриття і розслідування злочинів, вчинених службовими особами, які займають особливо відповідальне становище (судді, працівники правоохоронних органів та інші держслужбовці) та злочинів, вчинених службовими особами спеціально уповноважених органів антикорупційного спрямування.

Незважаючи на позитивне значення створення Державного бюро розслідувань, певні високопосадовці та науковці вважають, що можливі прояви політичної заангажованості цієї антикорупційної інституції. Якщо ДБР перебуватиме під політичним впливом, то виникає реальна ймовірність розправ з політичними опонентами чинної влади та блокування НАБУ та САП²⁶

Ще одним органом, основним видом діяльності якого є запобігання та протидія корупції – це Спеціалізована антикорупційна прокуратура України як самостійний структурний підрозділ Офісу Генерального прокурора України,

²⁵ Про Національне антикорупційне бюро України: Закон України від 14.10.2014 р. № 1698- VII / Верховна Рада України (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1698-18#Text>

²⁶ Михайленко О. М. Стан та особливості організаційно-правової інфраструктури запобігання корупції в Україні. Наука і правоохорона. 2017. № 1 (35). С. 114

керівником якого є заступник Генерального прокурора. На даний підрозділ покладено завдання із здійснення нагляду за дотриманням законів під час проведення оперативно-розшукової діяльності і досудового розслідування Національних органів виконавчої влади. Автономність Спеціалізованої антикорупційної прокуратури забезпечується особливостями її організації та діяльності:

- особлива процедура формування кадрового складу, яка передбачає проведення відкритого конкурсного відбору кандидатів на адміністративні посади;
- власна структура, яка складається із центрального апарату та територіальні філії, які розміщуються в тих місцях, де знаходяться територіальні управління НАБУ;
- окреме місце розміщення: у службових приміщеннях НАБУ чи службових приміщеннях Генеральної прокуратури України (регіональної або місцевої прокуратури), які розміщені окремо від інших службових приміщень Генеральної прокуратури України;
- обмеження впливу на працівників Спеціалізованої антикорупційної прокуратури з боку керівництва Генеральної прокуратури: Генеральний прокурор України та його заступники не мають права давати вказівки прокурорам антикорупційної прокуратури і здійснювати інші дії, які прямо відносяться до реалізації прокурорами Спеціалізованої антикорупційної прокуратури їх повноважень²⁷.

Слід звернути увагу, що Україна – перша держава, яка на пострадянському просторі створила антикорупційну прокуратуру.

Також в системі органів антикорупційних інституцій функціонує Вищий антикорупційний суд України, створення якого є безпрецедентною спробою реформувати українську судову систему шляхом формування окремого суду для розгляду справ, пов'язаних з корупцією на найвищому рівні. Українське громадянське суспільство, залучившись підтримкою міжнародної спільноти, сприяло становленню цього спеціалізованого суду як засобу подолання

²⁷ Пархоменко-Куцевіл О. І., Сімак С. В., Канан Аюб К. М. Інституційна розбудова антикорупційних органів державної влади: національний та закордонний досвід: монографія. Кам'янець-Подільський : ТОВ «Друкарня "Рута"», 2021. 200 с.

неефективності звичайних судів під час розгляду справ про корупцію на державному рівні.

Вищий антикорупційний суд України здійснює правосуддя щодо справ, які порушені НАБУ та САП проти призначених високопосадовців (зокрема, міністрів, їх заступників, членів парламенту, керівників державних органів, суддів, прокурорів і керівників державних підприємств) за вчинення корупційних правопорушень, завдана шкода від яких перевищує встановлену грошову суму. Судова палата ВАКС, до якої входять 27 суддів, які засідають колегіально у складі трьох суддів, за винятком слідчого судді, що засідає одноособово, слугує судом першої інстанції для таких справ. Апеляції на рішення судової палати ВАКС сторони можуть подавати до Апеляційної палати ВАКС – незалежного органу, до якого входять 11 суддів, що також засідають колегіально у складі 3 суддів. Унікальним є те, що як судова, так і апеляційна палати є частиною однієї юридичної особи.

Найвизначнішою рисою ВАКС є залучення до процесу відбору суддів органу під назвою «Громадська рада міжнародних експертів», який має право блокувати призначення кандидатів на посади суддів, якщо члени Ради мають «обґрунтовані сумніви» щодо доброчесності кандидата²⁸.

На нашу думку, місією Вищого антикорупційного суду є судовий контроль за розслідуванням корупційних справ та справедливий їх розгляд після передачі обвинувального акта.

Підсумовуючи вищенаведене, зазначимо, що саме ці органи у сфері запобігання та боротьби з корупцією мають дієво та результативно, в межах своїх повноважень, втілювати в життя заходи антикорупційної політики й сприяти поступовому зниженню показників корупційних зловживань в Україні.

²⁸ Іванна Яна Кузь, Метью К. Стівенсон. Вищий антикорупційний суд України. Інновації для безстороннього правосуддя. U4 Anti-Corruption Resource Centre, Chr. Michelsen Institute (U4 Brief 2020:5). 2020. URL: <https://www.u4.no/publications/ukraines-high-anti-corruption-court-ukrainian>.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

2.1 Загальні тенденції поширення корупції в Україні в умовах воєнного стану

Корупційна діяльність є однією з найважливіших проблем в Україні після повномасштабного вторгнення росії. Це деструктивне явище вправно пристосовується до будь-яких якісних та кількісних змін, воно спритно «переходить» у ті сфери, де найбільше фінансування, тобто ті, що є найбільш привабливими для корупційних зловживань.

У грудні 2022 року було проведено четверте національне опитування населення та представників бізнесу для комплексної оцінки корупційної ситуації в Україні. Перший етап дослідження відбувся у 2017 р., другий – у 2020 році, третій – у 2021 році.

За результатами опитування населення, корупція, як і в 2021 році, посідає 3-тє місце серед основних проблем, перелік яких пропонувався респондентам для оцінки. Перше і друге місце у 2021-2022 році посіли висока вартість життя та воєнні дії. У 2022 році 64,2% населення вважає корупцію надзвичайно серйозною проблемою. Цей показник статистично знизився після 2 років стабільності (зниження, порівняно з 2021 роком, становило 4,4 %).

За результатами опитування представників бізнесу, корупція, як і в попередньому опитуванні, посідає 2-е місце в рейтингу проблем: 55,2% опитаних підприємців вважають корупцію дуже серйозною проблемою. Порівняно з 2021 роком цей показник статистично значуще знизився на 18,1 % (із 73,3%), утім, це зниження найімовірніше можна пояснити «масштабуванням» шкали оцінки проблем загалом в умовах війни²⁹.

²⁹ Аналітичний звіт соціологічної компанії Info Sapiens за результатами опитування населення та бізнесу «Корупція в Україні 2022: розуміння, сприйняття, поширеність». URL: https://nazk.gov.ua/wp-content/uploads/2023/05/KORUPTSIYA-V-UKRAYINI-2022-analitychnyj-zvit_ukr_final.pdf

Якщо говорити про показник сприйняття поширеності корупції загалом, то 81,1% населення та 69,2% бізнесу вважають, що корупція дещо або дуже поширена в Україні. Ці показники сильно зменшилися для обох аудиторій, при цьому зниження показника поширеності корупції в бізнесі більш суттєве (-14,8 % для бізнесу і -4,3 % для населення).

З погляду населення, перше місце за поширеністю корупції розділили судова система та митниця. На другому місці – прикордонний контроль і земельні відносини.

На думку представників бізнесу, корупція найбільш поширена у сферах надання дозволів, видобування корисних копалин та на митниці; далі йдуть лісове господарство, земельні відносини, публічні закупівлі робіт і послуг для автодоріг та приватизація підприємств.

У 2022 році 15,5 % населення помітили зниження рівня корупції, що більш як вдвічі більше, а ніж у 2021 році (5,5%). Проте 29,2% населення вважає, що рівень корупції в Україні за останні 12 місяців зріс. 45,7 % представників бізнесу вважають, що рівень корупції зменшився, а 16 % зауважують її зростання.

В межах реалізації проекту «Підтримка діагностики, моніторингу та переслідування корупції в Україні» за результатами соціологічного опитування, яке проводила соціологічна компанія Info Sapiens було проаналізовано створення корупційних ситуацій. У всіх проаналізованих ситуаціях ініціаторами найчастіше виступають представники сторони, яка надає послуги (службовці органів влади, представники компаній-постачальників, адміністратори або фахівці навчальних та медичних закладів тощо). Загалом за останні 12 місяців ініціаторами корупційних відносин (у сферах, що досліджувалися) були 11,9% населення України та 3,0% представників бізнесу. Ці показники значуще знизилися, порівняно з 2021 роком, коли вони становили 14,4% та 4,7% відповідно³⁰.

Варто зазначити, що враховуючи порівняння результатів досліджень 2021 та 2022 років в окремих сферах ми спостерігаємо тенденцію до збереження доволі

³⁰ Дослідження в час війни «Корупція в Україні 2022: розуміння, сприйняття, поширеність». URL: <https://www.sapiens.com.ua/ua/publication-single-page?id=275>

стабільної частки респондентів, які звикли отримувати послуги (взаємодіяти з органами влади, установами чи організаціями) через корупційний спосіб вирішення питань, тобто самостійно ініціюють корупційні практики. Особливо це помітно в сферах: діяльності сервісних центрів МВС, медицини, будівництва та землеустрою, дошкільної та початкової освіти, надання адмінпослуг органами влади та місцевого самоврядування – для населення, в діяльності митниці – для бізнесу.

Водночас 17,1% населення та 7,9% бізнесу були залучені до корупційних відносин у зв'язку з вимогою з боку представників органів влади або організацій та установ у відповідних сферах щодо здійснення неофіційних платежів або надання послуг. Це також значуще менше, ніж показники 2021 року, які становили 25,9% та 12,1% відповідно³¹. Таким чином, поряд із зниженням рівня залученості респондентів у корупційні відносини, зберігається тенденція, що побутова корупція більш поширена, ніж корупція у бізнесі, а громадяни, що опинилися в корупційній ситуації, частіше, ніж підприємці, є ініціаторами її створення.

Зведені показники оцінки корупційного досвіду населення у сферах наведено в табл. 2.1.

Табл. 2.1 – Зведені показники оцінки корупційного досвіду населення у сферах

Сфери діяльності	Корупційний досвід за самооцінкою	Виступали ініціаторами корупційних відносин	Корупційна ситуація виникла у зв'язку з вимогою	Стикалися зі сферою
1	2	3	4	5
Діяльність правоохоронних органів (патрульна поліція, Національна поліція, СБУ, прокуратура)	↓32,7% (-17,4 в.п.)	↓6,3%	↓24,6%	↑6,8%
Послуги з підключення та обслуговування систем електро-, газо-, водопостачання та водовідведення	28,7% (-0,1 в.п.)	14,8%	27,6%	↓11,7%

³¹ Аналітичний звіт соціологічної компанії Info Sapiens за результатами опитування населення та бізнесу «Корупція в Україні 2022: розуміння, сприйняття, поширеність». URL: https://nazk.gov.ua/wp-content/uploads/2023/05/KORUPTSIYA-V-UKRAYINI-2022-analitychnyj-zvit_ukr_final.pdf

Продовження таблиці 2.1

1	2	3	4	5
Діяльність сервісних центрів МВС	↓26,7% (-11,1 в.п.)	18,0%	20,5%	7,8%
Послуги закладів вищої освіти	↓25,7% (-12,7 в.п.)	11,6%	↓26,2%	11,9%
Державна та комунальна медицина (медичні послуги)	↓24,9% (-14,5 в.п.)	↓11,4%	↓23,0%	↓51,0%
Будівництво та земельні відносини	↓23,9% (-21,4 в.п.)	8,6%	↓27,0%	3,5%
Послуги закладів освіти (комунальні дитячі садки)	↓15,5% (-17,8 в.п.)	9,2%	15,3%	↓8,3%
Послуги закладів освіти (початкова та середня освіта)	↓13,0% (-20,5 в.п.)	12,0%	↓8,4%	21,4%
Гуманітарна допомога	11,7% (немає даних, попередня оцінка не проводилася)	5,0%	8,9% 16,7%	16,7%
Надання адміністративних послуг органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування (крім ЦНАП та сервісних центрів МВС)	↓9,9% (-8,1 в.п.)	7,4%	↓11,0%	↑8,5%
Діяльність Центрів надання адміністративних послуг (ЦНАП)	↓6,2% (-5,2 в.п.)	6,8%	↓6,1%	↑22,8%

Найчастіше населення отримує корупційний досвід при контактах із закладами державної або комунальної медицини. Протягом року до таких закладів звертається більше половини громадян (51,0%). Таким чином, незважаючи на те, що рівень корупції у медицині нижчий, ніж у такій сфері, як діяльність правоохоронних органів, саме в медичних закладах основна маса

українців отримує корупційний досвід (кожен четвертий з тих, хто звернувся по медичну допомогу). Загалом 12,6% українців у 2022 році мали досвід корупції у медичних закладах особисто або знають про такий досвід від членів родини. Утім, порівняно з 2021 роком, цей показник знизився у 1,7 рази (у 2021 році корупційний досвід у медичних закладах отримали 21,9% українців).

Зведені показники оцінки корупційного досвіду бізнесу наведено у табл. 2.2. Підприємці контактують із державою рідше від населення і рідше стикаються з корупцією при таких контактах. Позитивним є те, що у податковій сфері, контакти з якою є найчастішими, рівень корупції найнижчий. А першість у рейтингу найбільш корумпованих сфер, як і у 2021 році, утримують сфери митного контролю, будівництва та земельних відносин, а також постачання електрики, газу і води.

Таблиця 2.2 – Зведені показники оцінки корупційного досвіду бізнесу в сферах

Сфери діяльності	Корупційний досвід за самооцінкою	Виступали ініціаторами корупційних відносин	Корупційна ситуація виникала у зв'язку з вимогою	Стикалися зі сферою
1	2	3	4	5
Митниця (митний контроль, оформлення митних документів для суб'єктів бізнесу)	35,2% (-7,6 в.п.)	5,9%	22,1%	↑11,3%
Будівництво та земельні відносини	32,5% (без змін)	7,3%	21,1%	↓8,5%
Послуги з підключення та обслуговування систем електро-, газо-, водопостачання та водовідведення, крім послуг, пов'язаних з поточними розрахунками	29,3% (+0,3 в.п.)	6,8%	16,1%	↓9,0%
Судова система (у т.ч. виконання судових рішень)	18,8% (-0,2 в.п.)	5,8%	7,6%	↓8,0%

Продовження таблиці 2.2

<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>	<i>5</i>
Контроль і нагляд за підприємницькою діяльністю	18,7% (-8,6 в.п.)	3,6%	17,5%	↓9,4%
Діяльність правоохоронних органів із забезпечення законності та правопорядку, проведення досудового розслідування	18,6% (-8,5 в.п.)	3,0%	9,0%	14,0%
Діяльність податкових органів (нарахування і стягнення податкових та інших обов'язкових платежів)	13,2% (без змін)	3,6%	7,3%	23,2%

Серед сфер, щодо яких можна провести порівнювальний аналіз корупційного досвіду населення і бізнесу, можна виокремити три: 1) послуги з підключення та обслуговування систем електро-, газо-, водопостачання та водовідведення; 2) діяльність правоохоронних органів; 3) будівництво та земельні відносини.

При вирішенні питань із постачальниками електрики, газу і води для підприємців і населення ризик стикнутися з корупцією однаковий. А при контакті з правоохоронними органами ризик стикнутися із корупцією для населення вищий. Ці тенденції зберігаються з 2021 року. А от щодо корупції у сфері будівництва, то у 2022 році, на відміну від 2021 року, ризик був більший для представників бізнесу.

За даними опитування бізнесу, тенденції, які були описані за результатами аналізу відповідей населення, проявилися ще більш яскраво. Йдеться передусім про те, що оцінка серйозності майже усіх проблем, стрімко знизилася на фоні збройної агресії росії проти України (яку вважають серйозною або дуже серйозною проблемою 98,7%). Для інших проблем у 2022 році зниження цього показника відносно попереднього опитування становило від 4% (трудова міграція з України) до 24,9 % (злочинність).

Оцінка корупції як «хвороби» суспільства також значуще знизилась, утім, на фоні інших проблем вона продовжує посідати «провідне» місце (2-е місце у рейтингу, після збройної агресії росії). 77,2% опитаних представників бізнесу вважають корупцію серйозною проблемою, з них 55,2% – дуже серйозною (на 12,2 % та на 18,1 % нижче порівняно з показниками 2021 року, що найімовірніше пояснюється «масштабуванням» оцінки проблем загалом в умовах війни).

Таким чином, обидві групи опитуваних (населення та бізнес), як і в довоєнному дослідженні 2021 року, віднесли корупцію до «лідерів» проблем, що сигналізує про актуальність необхідності вирішення цієї проблеми.

Згідно з Методикою стандартного опитування щодо корупції в Україні було розраховано 5 індикаторів ефективності державної антикорупційної політики, які наведені на рис. 2.1. Аналізуючи показники за даними індикаторами, слід відмітити покращення стану корупції за більшістю з них. Винятками є фактичні повідомлення про корупцію та обізнаність із гарантіями правового захисту викривачів.

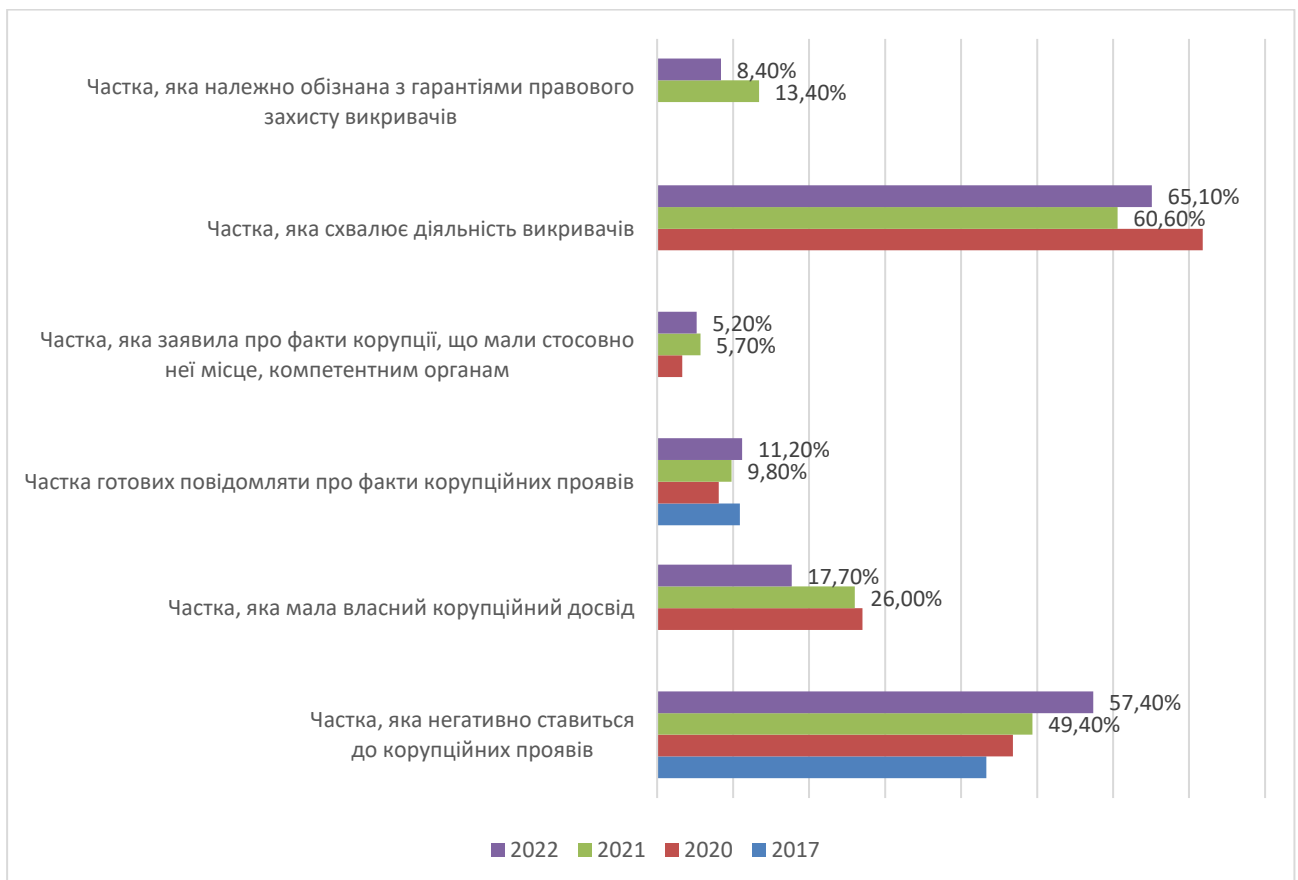

Рис. 2.1 – Інтегральні показники державної антикорупційної політики

Помічається поступове зростання частки населення, яка негативно ставиться до корупційних проявів. У 2021 році вона становила 49,4% населення, а у 2022 році – 57,4%.

Що стосується антикорупційно налаштованого бізнесу, то його частка продовжує бути більшою за відповідну частку населення, яка у 2022 році також зросла – до 60,3%. Відсоток населення і бізнесу, які мали власний корупційний досвід, знизилась у 2022 році: з 26% до 17,7% і з 21,6% до 15,4% відповідно.

Готові повідомляти про факти корупційних проявів 11,2 % населення і 26,2 % бізнесу.

Доля опитаних, які заявили про факти корупції компетентним органам, зросла з 3,3% у 2020 році до 5,2% у 2022 році) серед населення; серед бізнесу він майже удвічі вищий – 12,8%. Показники 2021 і 2022 років статистично значущо не відрізняються, тобто можна говорити про відсутність тенденції помітного збільшення частки респондентів, які повідомляють про корупцію. Частки осіб, які схвалюють діяльність викривачів, знизилась у 2021 році, проте зросли у 2022 році: абсолютні більшості як населення (65,1%), так і бізнесу (86%) схвалюють їхню діяльність³².

Таким чином, корупційні діяння в умовах воєнного часу особливо підривають довіру до уряду. Незважаючи на те, що майже всі ресурси держави і суспільства зараз спрямовані на захист від неспровокованої військової агресії російської федерації, Україна демонструє значні зрушення у запобіганні та протидії корупції.

2.2 Стан реалізації Антикорупційної стратегії України на 2021-2025 роки

Основною умовою для України по отриманню членства в ЄС було формування стратегічних напрямів антикорупційної політики.

³² Аналітичний звіт соціологічної компанії Info Sapiens за результатами опитування населення та бізнесу «Корупція в Україні 2022: розуміння, сприйняття, поширеність». URL: https://nazk.gov.ua/wp-content/uploads/2023/05/KORUPTSIYA-V-UKRAYINI-2022-analitychnyj-zvit_ukr_final.pdf

Вагомим пріоритетом у сфері протидії корупції в нашій державі стало прийняття 20 червня 2022 року Антикорупційної стратегії на 2021-2025 роки. Метою цієї концепції визначено досягнення суттєвого прогресу в запобіганні та протидії корупції, а також забезпечення злагодженості та системності антикорупційної діяльності всіх органів державної влади та органів місцевого самоврядування. Важливим є те, що корупція розглядається як ключова перешкода стабільному економічному зростанню і розбудові ефективних та інклюзивних демократичних інститутів в Україні³³.

Основними проблемами, на вирішення яких націлена нова Антикорупційна стратегія, є:

- підвищення ефективності системи запобігання і протидії корупції (за напрямками: формування та реалізації державної антикорупційної політики; формування негативного ставлення до корупції; врегулювання конфлікту інтересів, дотримання загальних обмежень та заборон, правил етичної поведінки; здійснення заходів фінансового контролю; забезпечення доброчесності політичних партій та виборчих кампаній; захист викривачів корупції);
- запобігання корупції у пріоритетних сферах (за напрямками: справедливий суд, прокуратура та органи правопорядку; державне регулювання економіки; митна справа та оподаткування; державний та приватний сектори економіки; будівництво, земельні відносини та інфраструктура; сектор оборони; охорона здоров'я, освіта та соціальних захист);
- забезпечення невідворотності відповідальності за корупцію (за напрямками: дисциплінарна відповідальність; адміністративна відповідальність; кримінальна відповідальність).

Детальне опрацювання вказаного вище нормативного документу свідчить про подальшу розбудову механізму антикорупційної діяльності з деталізацією напрямів в контексті їх структурування.

³³ Антикорупційна стратегія на 2021-2025 роки URL: <https://nazk.gov.ua/wp-content/uploads/2022/08/Antykoruptsijna-strategiya-na-2021-2025-rr.pdf>

Антикорупційна програма України передбачає такі пріоритетні напрями³⁴:

- забезпечення системного підходу в частині запобігання і протидії корупції шляхом вдосконалення законодавства і нормативно-правових актів у відповідність до вимог часу;
- удосконалення процесу надання сервісних послуг;
- запобігання корупції у сфері публічних закупівель, посилення ефективності управління фінансовими та матеріальними ресурсами, розвиток системи внутрішнього аудиту;
- кадровий менеджмент. Здійснення заходів із дотримання вимог фінансового контролю, запобігання та врегулювання конфлікту інтересів;
- співпраця з громадськими і міжнародними організаціями щодо здійснення антикорупційних заходів.

Стратегічні антикорупційні напрями держави на 2021-2025 роки розроблені із врахуванням висновків експертів, а також враховують інтереси бізнесу та суспільні інтереси. В сучасних умовах воєнного часу, перевагою стратегії є те, що вона сформована на основі принципів оптимізації функцій публічних органів влади, посилення їх повноважень та відповідальності, цифрової трансформації їх діяльності, забезпечення прозорості та відкритості механізмів прийняття управлінських рішень, подолання розриву у рівнях життя соціальних шарів населення, верховенстві права, зміні суспільного ставлення до явища «корупція»³⁵.

Основними завданнями сучасної антикорупційної стратегії є максимальне зниження рівня корупції у найбільше корумпованих сферах і галузях, а саме секторі оборони, митній справі та системі оподаткування, системі судочинства та органах правопорядку, в сфері державного регулювання економічного розвитку, будівництві і земельних відносинах, охороні здоров'я, соціального захисту населення.

³⁴ Антикорупційна стратегія на 2021-2025 роки URL: <https://nazk.gov.ua/wp-content/uploads/2022/08/Antykoruptsijna-strategiya-na-2021-2025-rr.pdf>

³⁵ С. А. Чукут, О.В. Загвойська, Я. Ю. Цимбаленко. Основи електронного урядування. Навчальний посібник. Київ. КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2022. 286 с.

Відповідальність за реалізацію антикорупційних стратегічних напрямів України в період воєнного часу лежить, в першу чергу, на Національному агентстві з питань запобігання корупції. Воно, в надскладних і відповідальних умовах, повинне комплексно і своєчасно проводити аналіз результативності антикорупційних заходів, систематично оцінювати стан механізмів публічного адміністрування у боротьбі з корупцією, розробляти національні та регіональні антикорупційні проекти та програми.

Сьогодні в Україні проводиться інтенсивна робота по боротьбі з проявами корупції та дії пов'язані з реалізацією стратегії. Згідно із законом Антикорупційна стратегія реалізується шляхом виконання відповідної державної антикорупційної програми, яку розробляє Національне агентство з питань запобігання корупції, а затверджує – Кабінет Міністрів України. Щодо кожного з очікуваних стратегічних результатів у державній антикорупційній програмі визначаються заходи, показники результативності виконання кожного заходу, виконавці заходу, строки виконання заходу, а також джерела та обсяги фінансових ресурсів, необхідних для їх виконання.

Державна антикорупційна програма (далі – ДАП) на 2023-2025 роки – це загальнодержавний стратегічний документ, розроблений на виконання Антикорупційної стратегії на 2021-2025 роки та затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 04 березня 2023 року № 220.

Програма передбачає вирішення 73 проблем; досягнення 271 очікуваних стратегічних результатів; виконання 1187 заходів. Виконавцями програми є 109 органів влади, установ і організацій. У ДАП передбачено комплексні зміни в 15 сферах, де є високий рівень корупційних ризиків. Зокрема, у земельній сфері, будівництві, правосудді, правоохоронній системі, митній справі й оподаткуванні тощо.

Ключові цілі ДАП на 2023-2025 роки:

- забезпечення злагодженості та системності антикорупційної діяльності всіх державних органів та органів місцевого самоврядування;
- досягнення значного прогресу в запобіганні та протидії корупції;
- забезпечення належного процесу післявоєнного відновлення України.

Загальна оцінка стану реалізації Антикорупційної стратегії здійснюється на основі результатів оцінки виконання заходів державної антикорупційної програми з виконання Антикорупційної стратегії, аналізу соціологічних і аналітичних досліджень з вивчення стану корупції, статистичних спостережень та аналізу практики застосування антикорупційного законодавства.

75% усіх запланованих заходів ДАП припадає на десять органів виконавчої влади. Зокрема, це НАЗК, Міністерство економіки, Міністерство охорони здоров'я, Міністерство оборони, Міністерство освіти і науки, Міністерство юстиції, Міністерство розвитку громад, територій та інфраструктури, Міністерство цифрової трансформації, Міністерство аграрної політики та продовольства, Міністерство фінансів України.

За результатами моніторингу виконання ДАП найбільше заходів за дев'ять місяців виконали НАЗК (37 заходів), Міністерство охорони здоров'я України (18), Міністерство юстиції України (12), Міністерство фінансів України (10).

Серед найважливіших досягнень у виконанні Антикорупційної стратегії у 2023 році слід відмітити:

- призначення повноважного складу Вищої ради правосуддя (ВРП) та Вищої кваліфікаційної комісії суддів (ВККС);
- розроблення спільних критеріїв ВККС та Громадської ради доброчесності, за якими визначатимуть недоброчесних суддів;
- відновлення обов'язкового е-декларування та звітування політичних партій, а також функцій НАЗК щодо перевірки декларацій і звітів політичних партій;
- запровадження пілотного проекту масової оцінки земель;
- затвердження критеріїв до закладів охорони здоров'я зарубіжних країн для лікування громадян України за кордоном;
- запуск Єдиного порталу повідомлень викривачів;
- старт реформи Антимонопольного комітету відповідно до міжнародних вимог.

На наступний рік серед ключових завдань виокремлюють:

- посилення незалежності Спеціалізованої антикорупційної прокуратури (САП);
- збільшення штатної чисельності НАБУ та добір суддів Вищого антикорупційного суду (ВАКС);
- удосконалення інституту угод про визнання винуватості;
- віднесення розгляду справ про адміністративні правопорушення, пов'язані з корупцією, щодо топ посадовців до підсудності ВАКС.

Влітку 2023 року Національне агентство з питань запобігання корупції (НАЗК) запустило інформаційну систему моніторингу реалізації державної антикорупційної політики, яка забезпечує відображення ключової інформації про результати реалізації антикорупційної політики України, зокрема про стан та динаміку реалізації антикорупційних стратегій та державних антикорупційних програм, ухвалених на певний період³⁶.

За даними відображеними в інформаційній системі станом на 01.11.2023 року виконано повністю або частково 127 заходи, що становить 12% усіх заходів ДАП. Станом на 01.11.2023 заплановано було завершити 217 заходів, тобто наразі фактично реалізовано 52,4 % заходів від планового показника (рис. 2.2).

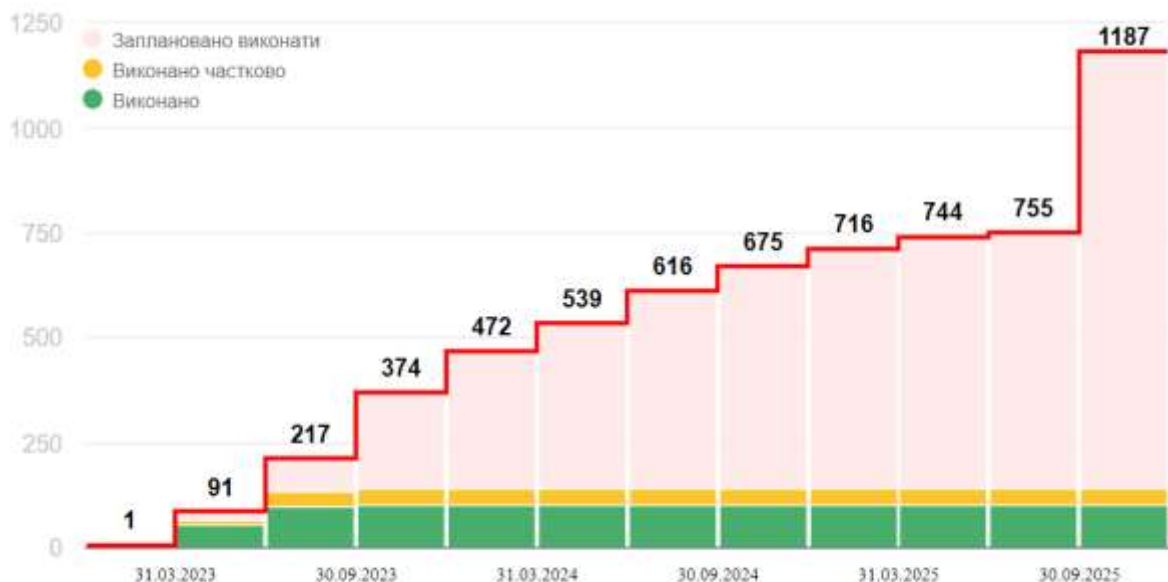

Рис. 2.2 – Прогрес виконання заходів станом на 01.11.2023³⁷

³⁶ Офіційний сайт Національного агентства з питань запобігання корупції. URL: <https://nazk.gov.ua/uk/>

³⁷ Інформаційна система моніторингу реалізації державної антикорупційної політики. URL: <https://dap.nazk.gov.ua/module/>

З метою сприяння вчасному, якісному та ефективному виконанню антикорупційних заходів ДАП, до моніторингу залучаються представники громадськості, що мають експертні знання у галузевих напрямках ДАП. Громадський моніторинг виконання заходів ДАП був проведений щодо 121 заходу у сферах містобудування, культурної спадщини, землеустрою, інфраструктури, охорони здоров'я, соціального захисту, освіти і науки.

За результатами громадського експертного моніторингу виконання Державної антикорупційної програми, який здійснювався проектною командою ГО «Разом проти корупції» та залученими експертами найбільше заходів виконано у сфері охорони здоров'я 39,7 % (виконавець – Міністерство охорони здоров'я) і найменше заходів реалізовано у сфері культурної спадщини – 4,2% (виконавець – Міністерство культури та інформаційної політики) (рис. 2.3).

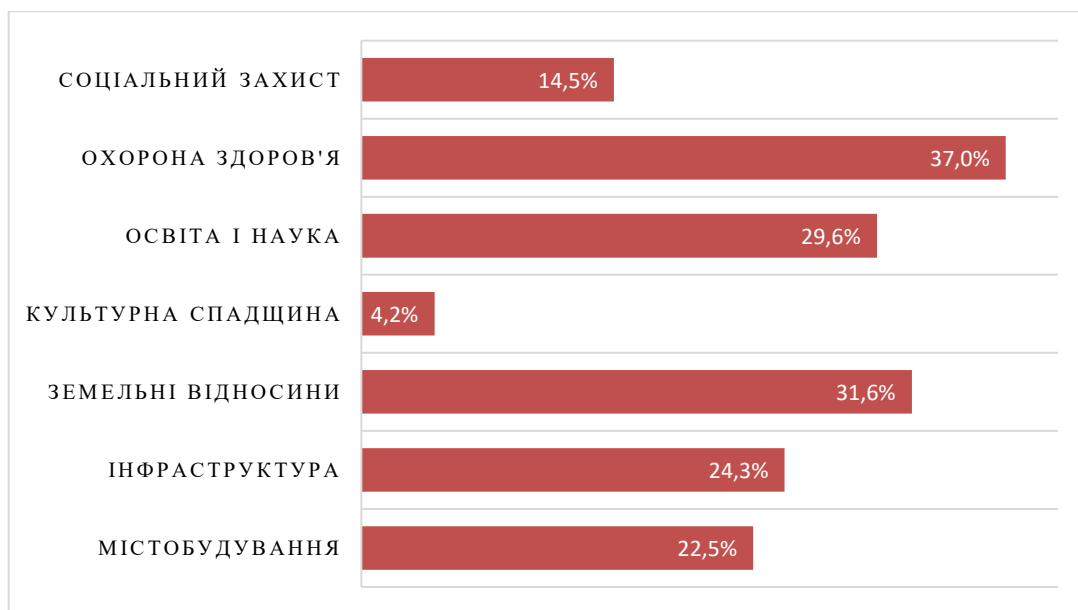

Рис. 2.3 – Прогрес виконання за напрямками³⁸

Ефективність антикорупційної стратегії залежить від кількох факторів:

- активна участь та залучення громадян до боротьби з корупцією;
- безкомпромісна й непохитна боротьба з корупцією у будь-яких її проявах та ретельне вивчення й аналіз застосовуваних антикорупційних заходів, їх ефективності та належної обґрунтованості³⁹.

³⁸ Звіт. URL: <https://drive.google.com/file/d/1XuUmuwnpWS9fMFnYntMKr9Tlk3tBiPT7/view?fbclid=IwAR3F1f0-0GuW9qQTr4AjrIbDt0HjPp0JtJ2QeQVgQaC59H1Ho541kwi2wBA>

Для успішної реалізації цілей антикорупційної політики необхідно впровадити ефективні механізми виявлення та запобігання корупційних проявів у державних органах, органах місцевого самоврядування та юридичних осіб. Для досягнення цієї мети потрібно встановити правила, процедури, регламенти тощо, спрямовані на зменшення корупційних ризиків та запобігання корупційним проявам. Також необхідно просувати стандарти доброчесної поведінки в усіх сферах діяльності.

Якщо будуть виконані всі заплановані заходи, це допоможе зменшити рівень корупції в країні та сприяти створенню більш прозорої та ефективної системи внутрішньої безпеки в Україні. Проте, варто пам'ятати, що боротьба з корупцією є складним та тривалим процесом, і результати можуть бути помітними лише після деякого часу.

2.3 Оцінювання ефективності та результативності діяльності системи антикорупційних інституцій України протягом 2022-2023 років

Починаючи з 2014 року Україна зробила величезну роботу, щоб розвинути сильні інституції контролю, підзвітності та підвищити прозорість деяких державних функцій, уразливих до корупції.

Як ми вже зазначали в розділі 1, до системи антикорупційних інституцій України належить Національне агентство з питань запобігання корупції (НАЗК), яке адмініструє декларації про майновий стан державних службовців; Національне антикорупційне бюро (НАБУ), яке розслідує справи про корупцію; Спеціалізована антикорупційна прокуратура (САП), яка передає до суду складні корупційні справи; Вищий антикорупційний суд (ВАКС), який розглядає справи про корупцію, відмивання грошей та пов'язані з ними злочини, які розслідує НАБУ та переслідує САП; і нарешті, Агентство з повернення та управління активами (ARMA), яке відстежує та вилучає або репатріює вкрадені державні активи; Національне антикорупційне бюро України (далі – Національне бюро), яке є

³⁹ Брун Р. Г., Хюбнер Г. Оцінка корупції в поліції, юстиції та митниці. Загальний дослідницький проект Федерального управління кримінальної поліції і поліцейської академії: монографія. Вісбаден, 2019. С. 131–139

центральним органом виконавчої влади із спеціальним статусом, на який покладається: попередження, виявлення, припинення, розслідування та розкриття корупційних та інших кримінальних правопорушень, віднесених до його підслідності, а також запобігання вчиненню нових.

Однак потрібно відмітити, що незважаючи на наявність значної кількості новостворених в Україні антикорупційних інституцій, поки що їх діяльність бажає бути ефективнішою. Важливим недоліком в їхній роботі є відсутність чіткого механізму міжвідомчої координації, системного та ефективного застосування усіх наявних ресурсів та засобів контролюючих, правоохоронних, податкових, фінансових, митних органів, потенціалу громадянського суспільства у вирішенні проблемних питань подолання корупції.

Неналагоджена координація взаємодії цих антикорупційних інституцій зумовлює відсутність суттєвих змін у боротьбі з корупцією, знижує ефективність державної антикорупційної політики та продукує зростання недовіри до їх діяльності у громадськості.

За результатами проведеного опитування в рамках оцінки корупційної ситуації в Україні у 2022 році більшість опитуваних вважають, що саме правоохоронні органи мають боротися з корупцією. Відповідальними за подолання корупції, на думку опитаних, є центральні органи влади, такі як Президент України та його Офіс, Парламент та Національне антикорупційне бюро України (НАБУ). Ці три інституції є лідерами рейтингу другий рік поспіль.

Щодо оцінок ефективності антикорупційної діяльності, то вони суттєво і статистично значуще зросли для всіх органів влади як серед населення, так і серед бізнесу. На думку обох аудиторій, серед органів влади найбільш ефективним у сфері протидії корупції є Президент та його Офіс, друге місце посідає Служба безпеки України. Представники бізнесу також на друге місце (із порівняними оцінками ефективності) поставили СБУ та інші правоохоронні та спеціалізовані антикорупційні органи, такі як НАБУ, САП та ДБР (рис. 2.4).

Рис. 2.4 – Оцінка ефективності антикорупційної діяльності антикорупційних інституцій та державних органів у 2021-2022 роках⁴⁰

На поточний момент прерогативою є інтенсифікація роботи НАБУ, оскільки з превентивної сторони діяльності до компетенції НАБУ входять такі сфери антикорупційної діяльності як конфлікти інтересів, перевірка задекларованих активів, аудит витрат політичних партій та захист викривачів. З правоохоронної сторони НАБУ є однією з інституцій, якій, як свідчать результати експертних опитувань, довіряють найбільше, і вона дедалі більше розвиває інституційні можливості та активнішу позицію для розгляду звинувачень у корупції з боку високопосадовців.

Так, протягом 2020-2023 років НАБУ висунуло 389 обвинувальних актів про корупцію у вищих ешелонах, 63 особи визнано винними у корупційних діях Вищим антикорупційним судом. Нічого подібного було б неможливо до 2014 року. Ці політики знаходять потужну підтримку в українському суспільстві.

Станом на 31 грудня 2022 р. на офіційному сайті НАБУ була надана наступна статистична звітність про діяльність Бюро за 2022 р.: відкрито 716

⁴⁰ Дослідження в час війни «Корупція в Україні 2022: розуміння, сприйняття, поширеність». URL: <https://www.sapiens.com.ua/ua/publication-single-page?id=275>

провадження у справах про корупційне правопорушення, пред'явлено 413 повідомлень про підозру, висунуто 414 обвинувачень, 221 справа скерована до суду, щодо яких вже винесено 38 вироків щодо осіб, які були визнані винними у корупційних діяннях.

Загалом у першому півріччі 2023 року НАБУ і САП повідомили про підозру 11 вищим посадовим особам держави, викрили недоброчесні дії 26 керівників державних підприємств та притягнули до відповідальності 7 суддів.

У першому півріччі 2023 року прокурори САП скерували до суду складені детективами НАБУ обвинувальні акти стосовно 147 осіб, що у 2,4 рази більше за показник перших шести місяців 2022 року.

Понад 1,67 млрд становить економічний ефект від роботи НАБУ та САП з початку 2023 року. Це більше за кошти, виділені на фінансування Бюро, на увесь поточний рік – на близько 400 млн грн.

Завдяки матеріалам, зібраним детективами НАБУ, розкраданню майже 70,5 млн грн вдалося запобігти ще під час розслідування. Упродовж 2023 року також набула законної сили низка обвинувальних вироків із конфіскацією майна. Йдеться як про грошові кошти, так і нерухомість – загалом на понад 25,5 млн грн⁴¹.

Спільними зусиллями НАБУ, САП та ВАКС впровадили сучасну систему електронного управління справами для сприяння розслідуванню та розгляду корупційних справ про корупцію на найвищих щаблях влади, а створення ВАКС у 2019 р. шляхом прозорого найму суддів і персоналу на основі персональних компетентностей значно полегшило роботу антикорупційних інституцій і призвело до зростання рівня ефективності розгляду справ щодо корупційних правопорушень. Що стосується списку справ про корупцію на найвищому рівні, то за 2022 – I півріччя 2023 рр. ВАКС виніс загалом 63 вирокі, з яких 37 є остаточними, у тому числі у справах проти народних депутатів, суддів, прокурорів, депутатів місцевих рад та керівництва суб'єктів господарювання державної форми власності⁴².

⁴¹ Офіційний сайт Національного антикорупційного бюро. URL: <https://nabu.gov.ua/>

⁴² Офіційний сайт Вищий антикорупційний суд. URL: <https://first.vaks.gov.ua/>

Що стосується роботи НАЗК, то на початку повномасштабного вторгнення чимало функцій було тимчасово призупинено, проте команда НАЗК пристосовувалася до роботи в умовах воєнного стану і працювала над розбудовою доброчесності в країні.

За час воєнного стану НАЗК спільно із іншими державними органами виявило 2300 фактів можливої колабораційної діяльності, які передано до СБУ, надіслано 106 повідомлень про ознаки вчинення кримінальних правопорушень проти основ національної безпеки.

Минулий рік став знаковим для державної антикорупційної політики. Адже ухвалено Антикорупційну стратегію до 2025 року та розроблено Державну антикорупційну програму на 2023-2025 роки з виконання Стратегії, які є стратегічно важливими й фундаментальними для України документами.

За даними звітів за 2022 рік і перше півріччя 2023 року Національним агентством було прийнято рішення про погодження 125 антикорупційних програм, проведено моніторинг 5137 проектів нормативно-правових актів, внесених на розгляд Кабінету Міністрів України та Верховної Ради України; склали 103 адмінпротоколи щодо конфлікту інтересів та порушення антикорупційних обмежень. За результатами проведених перевірок уповноваженими особами Національного агентства було виявлено 795 випадків порушення Закону України «Про запобігання корупції» в органах публічної влади. У 2022 році було також зафіксовано 19 фактів порушення обмежень щодо сумісництва та суміщення з іншими видами діяльності (ст. 172-4 КпАП України). За 2022 рік Національне агентство провело 1220 аналізів декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування. Виявлені можливі ознаки невідповідності рівня життя задекларованому майну і одержаним доходам у 30 суб'єктів декларування. За результатами проведеного упродовж 2022 року моніторингу способу життя суб'єктів декларування Національне агентство усі матеріали за такими фактами надіслало до Спеціалізованої антикорупційної прокуратури з метою пред'явлення позовів для стягнення незаконно набутих активів у дохід держави, а також проведення досудового розслідування за

фактом незаконного збагачення. У тому числі направлено матеріали до САП стосовно народного депутата України щодо виявлених у діях народного депутата України ознак незаконного збагачення на суму 49,6 млн грн та внесення до декларації за 2020 рік недостовірних відомостей на суму 3,8 млн грн.⁴³

У контексті нашого дослідження в якості окремого інституту антикорупційної інфраструктури розглядається громадянське суспільство, яке має відігравати активну роль у запобіганні та протидії корупції.

Наприклад, перед тим, як Росія вторглася в Україну в лютому цього року, громадянське суспільство було дуже активним у тисненні на уряд з метою призначення головного антикорупційного прокурора. Зараз громадські групи зосереджені на війні, але після перемоги України (і особливо якщо вона матиме дорожню карту вступу до ЄС), внутрішні проблеми знову будуть на порядку денному. Ми віримо, що багато людей в Україні розуміють, що Україна не може (знову) втратити історичний шанс. Ми також віримо, що вихід України на шлях вступу до ЄС стане потужним стимулом для просування реформ.

Яскравим прикладом розвитку громадських організацій антикорупційного напрямку є Центр протидії корупції. Головними напрямками її діяльності є виявлення корупційних схем під час закупівлі ліків; контроль за здійсненням державних закупівель; ініціювання розгляду закону про Національне антикорупційне бюро України; створення відкритого державного реєстру бенефіціарних власників юридичних осіб та відкриття доступу до реєстрів майна⁴⁴. Результатом антикорупційної роботи цієї організації стали близько 167 кримінальних справ щодо корупційних правопорушень.

Варто також звернути увагу на роботу громадської організації «Стоп корупції», діяльність якої полягає в публічному тиску на органи влади за рахунок резонансних антикорупційних журналістських розслідувань та поширення інформації в ЗМІ. Паралельно активісти стежать, щоб виявлена інформація отримала правову оцінку правоохоронців.

⁴³ Звіт про діяльність Національного агентства з питань запобігання корупції за 2022 рік. Національне агентство з питань запобігання корупції. URL: <https://nazk.gov.ua/wp-content/uploads/zvit-2022/NACP-annual-report.pdf>

⁴⁴ Про Центр протидії корупції. URL: <https://antac.org.ua/>.

У результаті досліджень громадські експерти дійшли висновку, що ефективній співпраці органів влади та інститутів громадянського суспільства в питаннях реалізації антикорупційної політики перешкоджають: небажання посадових осіб співпрацювати з громадськістю, орієнтація їх на власні інтереси шляхом завдання збитків державним, недовіра до рекомендацій громадських організацій, відсутність державного фінансування співпраці посадовців з громадськістю⁴⁵. Отже, необхідно підвищувати вміння державних службовців взаємодіяти з громадськістю шляхом проведення просвітницьких заходів щодо ефективності використання потенціалу інститутів громадянського суспільства в реалізації антикорупційної політики. Крім того, важливим є уніфікація звітності інститутів громадянського суспільства та декларування фінансового та майнового стану їх членів, з метою підвищення довіри до них та зниження ризику втрати ними орієнтованості на вирішення соціальних проблем⁴⁶.

Для підвищення ефективності антикорупційної політики доцільним є створення спільної інформаційної бази для обміну даними між антикорупційними органами, посилення співпраці між ними для формування баз даних осіб, які вчинили корупційне або пов'язане з корупцією правопорушення. Антикорупційні органи повинні бути у постійній взаємодії, формування спільної та єдиної діяльності антикорупційних органів є основою якісної боротьби з корупцією, мінімізації її проявів.

⁴⁵ Мандибура В.О. Корупція: інституційна сутність та механізми подолання : монографія. Київ : Парлам. вид-во, 2017. 488 с

⁴⁶ Петренко, Н. Організаційно-інституційне забезпечення реалізації державної політики протидії корупції / Н. Петренко // Геополітика України: історія і сучасність : зб. наук. пр. / ред. кол.: І. І. Черленяк (гол. ред.), І. В. Артёмов та ін. – Ужгород : ДВНЗ "УжНУ", 2020. – Вип. 1 (24). – С. 162–172. – Бібліогр. : с. 170–172

РОЗДІЛ 3

ПЕРСПЕКТИВИ УДОСКОНАЛЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

3.1 Особливості гармонізації вітчизняного антикорупційного законодавства до вимог набуття членства в ЄС

Для досягнення статусу розвиненої демократії та встановлення взаємної довіри між владою та громадськістю, сприяння розвитку суспільних відносин і створення умов для вільної конкуренції, необхідно реалізовувати політику, що забезпечує рівні можливості для всіх громадян, суб'єктів господарювання, а також органів державної влади та місцевого самоврядування. Остаточним кроком у цьому процесі є повноцінне включення України до глобального цивілізаційного простору, яке передбачає існування та успішне втілення ефективної та обдуманого державної антикорупційної стратегії.

23 червня 2023 року, незважаючи на повномасштабне вторгнення росії, країни-члени Європейського Союзу проголосували за присвоєння Україні статусу країни-кандидата на вступ до ЄС. Дане рішення внесло певні зобов'язання для України, включаючи реформування та адаптацію антикорупційного законодавства країни відповідно до європейських стандартів.

В. В. Гуменюк визначає процес гармонізації як наближення національної правової системи та її підсистем до правової системи Європейського Союзу та відповідність вимогам міжнародно-правових норм і стандартів⁴⁷.

Тобто, гармонізація вітчизняного законодавства до європейських стандартів відбувається за рахунок укладення й подальшого виконання різних типів міжнародних документів. Ці документи базові принципи, які повинні служити основою для формулювання державної політики країни-учасниці, такі

⁴⁷ Гуменюк В. В. Гармонізація та уніфікація законодавства України відповідно до стандартів Європейського Союзу. С. 74-77. URL:

<http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/12718/Гуменюк%20В.%20.%20Гармонізація%20та%20уніфікація%20законодавства%20України.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

як договори, угоди, та конвенції. Також вони включають похідні елементи, такі як додатки, протоколи та інше, але всі вони спрямовані на створення ефективних правових механізмів, призначених для забезпечення практичної реалізації відповідних управлінських функцій.

Протягом останніх років Україна активно підписувала та ратифікувала ряд міжнародних нормативних документів, серед яких варто виділити Конвенцію Організації Об'єднаних Націй проти корупції, Кримінальну конвенцію Ради Європи з питань боротьби з корупцією та Додатковий протокол до Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією. Приєднання до зазначених міжнародних актів призвело до змін вітчизняного законодавства. Зокрема, для досягнення гармонізації національного законодавства з європейськими стандартами було прийнято Закон «Про засади запобігання та протидії корупції», який на даний момент трансформувався у Закон України «Про запобігання корупції».

Особливе місце відведено конвенціям, які відіграють визначальну роль у цих процесах. Н. М. Ахтирська, зауважує, що одним із важливих кроків у питанні протидії корупції є якраз виконання конвенційних вимог⁴⁸. Така думка науковиці, з одного боку, підтверджує думку про пріоритет конвенцій стосовно інших міжнародних документів, а із іншого – доводить їх значимість для імплементації зразкових норм.

Що стосується політики імплементації антикорупційних практик, то ч. 1 ст. 5 Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти корупції від 31.10.2003 р. передбачає зобов'язання кожної держави-учасниці щодо розробки й здійснення, або проведення ефективної скоординованої політики з протидії проявам корупції. Зазначена діяльність, також передбачає реалізацію державної політики з гармонізації національних правових механізмів відповідно до міжнародних стандартів. Дані вимоги відповідають ч. 4 ст. 5 Конвенції, яким визначається, що країни взаємодіють із відповідними міжнародними й регіональними

⁴⁸ Ахтирська Н. М. Міжнародний досвід боротьби з корупцією як вектор формування національної антикорупційної політики: огляд законодавства Румунії. Віче. 2015. № 18.

організаціями у розробці вказаних заходів і сприяють реалізації останніх⁴⁹. Безсумнівно, такий спільний підхід передбачає реалізацію комплексу заходів з посилення антикорупційної політики країни, включаючи впровадження міжнародних правових механізмів, а також враховує обмін досвідом у мінімізації корупційних ризиків у сфері публічного управління. Ця інформація має важливе значення для підвищення ефективності заходів з протидії зазначеному явищу.

Згідно з вказаним нормативно-правовим актом були внесені певні зміни до системи відповідальності за порушення, пов'язані з зловживанням службовими повноваженнями. Також були внесені корективи до визначення окремих кримінально-правових термінів; замість терміну «хабар», що вказував на один із проявів корупційної діяльності, було введено широке поняття «неправомірної вигоди». Внаслідок цього змінилися особливості та кваліфікація корупційних злочинів.

У Конвенції про корупцію у контексті кримінального права (ЕТС 173) Ради Європи⁵⁰ в другій главі, під назвою «Заходи, що здійснюються на національному рівні», визначено заходи, які має впровадити кожна держава із необхідністю встановлення відповідальності за конкретні дії, визначені Конвенцією як корупційні. Серед таких дій вказуються:

- передача хабара національним державним посадовцям, яка полягає в обіцянці, пропозиції або наданні будь-якою особою будь-якої неправомірної вигоди будь-якому державному посадовцю в їхній власній країні з метою заохочення їх до виконання чи невиконання наданих повноважень;
- отримання хабара національними державними посадовцями, що виражається у таких діях, як отримання чи вимагання прямої чи опосередкованої неправомірної вигоди для особистих інтересів або інтересів інших осіб, або прийняття пропозиції або обіцянки такої вигоди для виконання чи невиконання наданих їм повноважень.

⁴⁹ Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції: підписана 31 жовтня 2003 р. // База даних «Законодавство України». URL: <http://surl.li/hwcf>

⁵⁰ Конвенція про корупцію у контексті кримінального права (ETS 173): Прийнята Радою Європи (м. Страсбург) 4 листопада 1998 р. і відкрита для підписання 27 січня 1999 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_101#Text

Сучасні науковці зазначають, що успішна боротьба з корупційними порушеннями залежить від систематичної законотворчості, яка повинна комплексно регулювати питання, пов'язані з корупцією, і бути максимально гармонізованою з міжнародним антикорупційним законодавством⁵¹. Ефективна антикорупційна основа надає кожній країні можливість розробити якісну антикорупційну стратегію, яка має визначити ключові пункти в загальній антикорупційній політиці.

Слід відмітити, що відповідно до ст. 3 Угоди про асоціацію України з ЄС від 27.06.2014 р. у рамках спільних заходів із питань юстиції, свободи та безпеки виключне значення має бути відведено проблемам подальшого утвердження принципів верховенства права, а також укріплення відповідних державних інститутів⁵².

Дані форми комунікації повинні бути націлені на зміцнення судової влади, суттєвого підвищення ефективності роботи всіх її представників, а також боротьбу з корупцією. Згідно з ч. 1 ст. 22 Угоди за сторонами закріплено зобов'язання щодо співробітництва у боротьбі з кримінальною та незаконно організованою й іншою діяльністю, у тому числі задля її попередження. Сфера взаємодії також охоплює напрямки боротьби з корупцією як у державному, так і в приватному секторах, як один із найважливіших. Даний напрямок відповідає також цілям раніше ратифікованих Цивільної конвенції про боротьбу з корупцією від 04.11.1999 р.⁵³, Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти корупції від 31.10.2003 р.⁵⁴. Мова йде про комплексну діяльність учасників спільних заходів, зокрема й щодо гармонізації антикорупційних правових механізмів, розширення їх кількості та розвиток різноманітних інструментів в цій області. У свою чергу, та спільна ініціатива включає в себе наступні

⁵¹ Задирака Н., Кабанець Р. Світовий досвід запобігання та протидії корупції: до питання про інтеграцію законодавства України до права Європейського Союзу. Віче. 2014. № 10. С. 27-29. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/viche_2014_10_12

⁵² Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони (Угода про асоціацію України з ЄС): підписана 27 червня 2014 р. // База даних «Законодавство України». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text

⁵³ Цивільна конвенція про боротьбу з корупцією: підписана 4 листопада 1999 р. // База даних «Законодавство України». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_102#Text

⁵⁴ Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції: підписана 31 жовтня 2003 р. // База даних «Законодавство України». URL: <http://surl.li/hwcf>

варіанти її впровадження: 1) обмін найкращими практиками, в тому числі щодо методик розслідування та криміналістичних досліджень; 2) обмін інформацією відповідно до існуючих правил; 3) посилення потенціалу, зокрема навчання та, у разі необхідності, обмін персоналом; 4) питань, пов'язаних із захистом свідків та жертв⁵⁵. На нашу думку, обмін найкращими практиками може призвести до трансформації внутрішнього законодавства на користь впровадження міжнародних механізмів. Частково це стосується й питання обміну різного роду інформацією, що, в перспективі, може призвести до змін у національній правовій площині.

З початку 2018 року й до червня 2022 року в Україні не було затверджено основного стратегічного документа у сфері протидії корупції, що стало однією із причин низької ефективної діяльності антикорупційних інституцій та обмеження застосування дієвих заходів запобігання. З метою пришвидшення виконання вимог для набуття членства до ЄС, 20 червня Верховна Рада України ухвалила Закон України «Про засади державної антикорупційної політики на 2021-2025 роки» № 2322-IX⁵⁶. Вже в березні 2023 року, за сприяння Національного агентства з питань запобігання корупції затверджено Державну антикорупційну програму з виконання Антикорупційної стратегії на 2023–2025 роки. Антикорупційна стратегія слугує якісним інструментом впровадження антикорупційної політики, розбудови України як європейської держави, прозорої повоєнної відбудови й формування добросовісного суспільства.

Загалом прийняття Антикорупційної стратегії до 2025 року є одним із найважливіших кроків до європейської інтеграції України. Крім того, з урахуванням вимог часу документ буде синхронізовано з планами відновлення держави після війни, вимогами щодо вступу України до Європейського Союзу й Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), а також положеннями інших стратегічних документів.

⁵⁵ Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони (Угода про асоціацію України з ЄС): підписана 27 червня 2014 р. // База даних «Законодавство України». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text

⁵⁶ Про засади державної антикорупційної політики на 2021-2025 роки : Закон України від 20 червня 2022 р. № 2322-IX // База даних «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2322-20#Text>

Європейський вектор розвитку в Україні суттєво сприяє більш ефективній боротьбі з корупцією та впровадженню процесів її викорінення. Враховуючи досвід європейських країн, в національне законодавство впроваджуються міжнародні стандарти, які більш докладно регулюють взаємовідносини у сфері корупційних проявів.

Отже, підсумовуючи вищезазначене, можна зробити висновок, що для створення ефективного антикорупційного законодавства та успішної інтеграції України в європейське співтовариство важливо враховувати досвід іноземних країн, які раніше також прагнули приєднатися до ЄС і успішно долали корупційні виклики.

3.2 Вплив неурядових організацій на удосконалення державної політики запобігання та протидії корупції в Україні

В сучасних умовах активної фази війни з росією, одним з основних завдань ефективного функціонування системи публічного управління є забезпечення прозорості та публічності урядування з метою зниження корупційних ризиків. Це виступає формою підсилення політичної та соціально-економічної самостійності загалом, а також поліпшення якості та доступності соціальних послуг, що може стати основою для підвищення соціального благополуччя громадян нашої держави. У той же час, мінімізація можливостей корупційних проявів є ключовою вимогою резолюції Європейського парламенту щодо надання Україні статусу кандидата на членство в Європейському Союзі.

Тепер, коли існування України як держави та перетворення практично всіх сфер життя у країні, загроза суспільних ризиків корупційних порушень на рівні державних і місцевих органів управління, а також серед бізнес-спільноти та громадянського суспільства, викликає відчуття недовіри та взаємної непевності між населенням і владними структурами. Це не лише загрожує національній безпеці України, але й ускладнює можливість розвитку конструктивного діалогу щодо необхідних заходів для модернізації суспільних відносин в контексті процесу євроінтеграції України.

Ефективна боротьба з корупційними проявами можлива лише за умови спільних зусиль як з боку держави, так і громадського суспільства. Оскільки сама держава стає жертвою системної та всеохоплюючої корупції, раціональним вважається залучення суспільства до цього процесу. Саме суспільство, з усіма своїми інститутами, володіє значним потенціалом, який може допомогти державі в протидії корупції.

Дане твердження знаходить своє підтвердження у Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти корупції, а саме, п. 1 ст. 13 говорить наступне: «кожна Держава-учасниця вживає належних заходів, у межах своїх можливостей і згідно з основоположними принципами свого внутрішнього права, для сприяння активній участі окремих осіб і груп з-поза меж державного сектора, таких як громадянське суспільство, неурядові організації та організації, що функціонують на базі громад, у запобіганні корупції й боротьбі з нею та для поглиблення розуміння суспільством факту існування, причин і небезпечного характеру корупції, а також загроз, що створюються нею»⁵⁷.

На наш погляд, саме неурядові організації є найбільш спроможними та структурованими суб'єктами суспільства, які можуть ефективно протистояти корупції. Вони мають широкий спектр інструментів та методів, застосування яких є ефективними у справі протидії корупції. Інституціонально та соціально орієнтовані, ці організації мають здатність виявляти, розкривати та відстежувати випадки корупції на різних рівнях, включаючи органи влади, місцеве самоврядування, бізнес-середовище та інші сфери. Неурядові організації активно впливають на формування громадської свідомості щодо негативних наслідків корупції та розробляють та реалізують просвітницькі та освітні програми.

Аналіз діяльності неурядових організацій свідчить, що їх вплив на протидію корупції виявляється через такі заходи: формування та реалізація антикорупційної політики; оцінка антикорупційних механізмів, використовуваних урядами; збір та обробка інформації про випадки корупції; виявлення

⁵⁷ Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції: підписана 31 жовтня 2003 р. // База даних «Законодавство України». URL: <http://surl.li/hwcf>

корупційних ризиків; надання правової допомоги; розробка та впровадження освітніх програм; формування антикорупційного світогляду серед громадян.

За результатами дослідження, проведеного британськими вченими Індірою Карр та Опі, щодо ролі неурядових організацій у протидії корупції, неурядові організації заявили про використання різноманітних підходів та заходів як ключових напрямків їх антикорупційної роботи. Частина з цих організацій беруть участь у антикорупційних заходах, орієнтованих на підзвітність, на виборців, на доступ до інформації або на судові процеси. Інша частина акцентує увагу на корупції у конкретних галузях, таких як національні ресурси, будівництво та інжиніринг або на державному секторі. Деякі з них беруть участь у розробці антикорупційних інструментів чи політичних консультацій, іноді за участі бізнесу чи їх представників. Дане дослідження продемонструвало відсутність конкретної стратегії в антикорупційній діяльності таких організацій, оскільки вони часто підходять до питання корупції в контексті інших питань, які визначають сферу їх діяльності чи зацікавленості. Поряд з цим, вчені акцентують на позитивних результатах, пов'язаних з антикорупційною роботою неурядових організацій і зазначають, що вони настільки ж різноманітні, як і виявлені різноманітні сильні сторони антикорупційних інструментів⁵⁸.

Основною рушійною силою проведення антикорупційної реформи в Україні після Революції Гідності стали громадські організації та громадськість загалом. В таких умовах, представники громадських організацій разом з представниками міжнародних організацій, міжнародних партнерів взяли відповідальність за створення нового антикорупційного порядку для України, який відповідав запитам суспільства. Це стало важливим кроком ефективної участі громадськості у визначення антикорупційної стратегії.

В межах «Ініціативи з розвитку аналітичних центрів в Україні», яку виконує Міжнародний фонд «Відродження» вивчався вплив місцевих

⁵⁸ Carr I. Outhwaite O. The Role of Non-Governmental Organizations (NGOs) in Combating Corruption: Theory and Practice. Suffolk University Law Review. 2011. №3 (Volume XLIV). P. 615–664.

громадських організацій на впровадження антикорупційних реформ в Україні. Основу моніторингового звіту та підготовлених рекомендацій склали емпіричні дані, а саме 242 глибинних інтерв'ю з місцевими громадськими організаціями у 57 містах України. Важливим фактором, що сприяє ефективності застосування активних заходів у боротьбі з корупцією є політична воля з боку місцевих органів влади. Саме вона створює більше можливостей для впливу, зокрема, через адвокаційні зусилля та співпрацю з органами влади. Необхідно розуміти, що певний вплив антикорупційного активізму, а також ефективність певних видів громадської діяльності залежить від місцевого політичного контексту, а особливо від рівня політичної волі з боку влади. Міжнародна підтримка є більш ефективною тоді, коли рішення про фінансування ґрунтується на знанні місцевого політичного середовища.

Основними викликами для антикорупційних організацій в Україні є дефіцит фінансових та людських ресурсів. Без достатнього фінансування антикорупційні організації не можуть наймати необхідний персонал і замовляти послуги, а також мають менше можливостей для отримання нових знань і навичок, які можуть сприяти більшій ефективності їх роботи. Багато антикорупційних громадських організацій не знаходять підтримки, вони, як і багато інших організацій в Україні, не здатні мобілізувати критичну масу прихильників, і, як наслідок, вважаються недостатньо легітимними, щоб стимулювати зміни для досягнення суспільного блага⁵⁹.

Аналізуючи діяльність антикорупційних організацій та їх вплив на розвиток антикорупційних реформ в Україні слід відзначити суттєвий вклад громадянського суспільства у пряме створення нових державних антикорупційних органів. Наприклад, Національне антикорупційне бюро України виступило першопрохідцем, залучивши громадські організації для підтримки у створенні та запуску своєї роботи, а також у проведенні процесу кадрового відбору та співбесід.

⁵⁹ Звіт «Вплив місцевих громадських організацій на впровадження антикорупційних реформ в регіонах України». URL: <https://wiki.nazk.gov.ua/wp-content/uploads/2020/10/zvit-210x210-1e.pdf>

Також через участь у громадських радах, консультативно-дорадчих органах та комісіях, громадські організації в сфері протидії корупції активно долучаються до розробки та впровадження державної антикорупційної політики. Прикладом цього може служити Рада громадського контролю Національного антикорупційного бюро України. Рада громадського контролю складається з представників громадських антикорупційних організацій, які щорічно обираються шляхом рейтингового інтернет-голосування та має на меті забезпечити громадський нагляд за діяльністю органу.

Ще одним прикладом активної участі неурядової організації у розробці антикорупційної політики. Найбільш впливовою громадською організацією антикорупційного спрямування вважається Transparency International Україна, яка є акредитованим відділенням міжнародної неурядової організації «Transparency International» і є учасницею коаліції Реанімаційний пакет реформ. Головною місією цієї організації є зниження рівня корупції в Україні шляхом сприяння прозорості, підзвітності та доброчесності публічної влади і громадянського суспільства⁶⁰. «Transparency International» є ініціатором двох великих проєктів, спрямованих на вимірювання рівня корупції в країнах світу – індексу сприйняття корупції та барометру світової корупції.⁶¹

Наразі широко використовується один з індикаторів – «Індекс сприйняття корупції» (Corruption Perceptions Index, далі – CPI), який вираховується з 1995 року міжнародною правозахисною організацією Transparency International, і ранжує 180 країн та територій, за рівнем корупції в державному секторі. Для визначення «корупції» в цьому рейтингу беруться до уваги конкретні приклади корупційних дій за участю держслужбовців, від хабарництва до зловживання державними коштами, а також здатність уряду боротися з корупцією в державному секторі. Дванадцять організацій, на основі тринадцяти різних джерел даних, зареєстрували інформацію про сприйняття корупції протягом 2-х років, щоб завдяки цим даним розрахувати показник CPI за 2022 рік. Кожний

⁶⁰ Офіційний інтернет-сайт організації Transparency International Ukraine. URL: <https://tiukraine.org/about/>

⁶¹ Офіційний веб-сайт міжнародної організації Transparency International URL: http://transparency.org/policy_research/surveys_indices/gcb/2010/result.222

рік «Індекс сприйняття корупції» розраховується відповідно до відповідей фахівців в антикорупційній політиці і бізнесменів, які проходили опитування. Сама організація не проводить власних опитувань. Індекс розраховують на основі 13 досліджень авторитетних міжнародних установ і дослідницьких центрів. Для визначення оцінки України використано 8 джерел.

Ключовим показником СРІ є кількість балів, а не місце в рейтингу. Ґрунтуючись на цьому, створюється шкала від нуля до ста, де найнижчий показник (0) інформує, що державний сектор країни є дуже корумпований, а найвищий показник (100) навпаки – прозорий. Наступна стандартизація балу відбувається завдяки вирахуванню середнього арифметичного значення з кожного з 13 джерел з балу, отриманого країною в певному році, а далі ділиться на середнє відхилення в межах такого джерела в цьому ж році. Дані проведені операції з показниками обраного року надають можливість порівняти бали СРІ в короткотерміновій динаміці з року в рік, з появи даного дослідження – 2012 року.

За даними Transparency International Ukraine Україна набрала 33 бали і посіла 116-те місце зі 180 країн. Порівняно з 2021 роком Україна піднялася у рейтингу ТІ на шість позицій. Експерти організації вказують, що попри низькі показники, Україна, яка потерпає від війни, стала однією з небагатьох країн, яка значно поліпшила свої результати⁶².

З-поміж сусідів Україна надалі вище за росію, яка у 2022 році втратила 1 бал і з 28 балами посідає 137 місце у списку. Окрім цього, знову знизилися бали Угорщини – 42 бали (-1, 77 місце) та білорусі, яка втратила цьогооріч 2 бали.

За останні 10 років показник України зріс на 8 балів. Набрані Україною бали у 2022 році – це найвищий показник нашої країни з часу запуску оновленої методології оцінки СРІ.

Аналіз результатів СРІ 2022 року показує, що дотримання прав людини має вирішальне значення в боротьбі з корупцією, а країни, які порушують громадянські свободи, як правило, мають нижчі бали СРІ. Корупція унеможливорює здатність урядів гарантувати права людини своїм громадянам.

⁶² Transparency International: Corruption Perceptions Index. URL: <https://www.transparency.org/research/cpi>

Це впливає на надання державних послуг, здійснення правосуддя та забезпечення безпеки для всіх. Зокрема, велика корупція, вчинена високопосадовцями, зазвичай поєднує масштабні транснаціональні крадіжки державних коштів із грубими порушеннями прав людини.

За результатами торішнього дослідження CPI на початку 2022 р. Transparency International Ukraine надала владі 5 конкретних рекомендацій, виконання яких могло б покращити наші показники в дослідженні. Жодну з цих рекомендацій не реалізували повністю, чотири виконали частково, а одну не виконали зовсім.

Варто зазначити, що частину рекомендацій було виконано саме в умовах воєнного стану: призначено керівника Спеціалізованої антикорупційної прокуратури, затверджено, хоча й без низки важливих положень, Антикорупційну стратегію на 2021-2025 роки, затверджено Державну антикорупційну програму 2023-2025 роки.

Виконання рекомендацій наданих Transparency International Ukraine може не тільки покращити результати України у CPI, але й зміцнити довіру міжнародних партнерів до нашої країни. Зокрема, це сприятиме ефективній відбудові після війни та успішній євроінтеграції України.

Результатом діяльності ТІ Україна є запровадження електронних систем у сфері публічних закупівель та державних продажів (ProZorro та ProZorro.Продажі). Також організація підтримала медичну реформу, надавши державі електронну систему eHealth. Ті Україна відіграла важливу роль у створенні Вищого антикорупційного суду, оскільки ця громадська організація оцінювала кандидатів на посади суддів. Одним із перших Transparency International Україна почало підтримувати викривачів корупції в Україні. Крім того, ТІ Україна щороку проводить широкі інформаційні кампанії, спрямовані на зміну ставлення суспільства до корупції, а також проводить аналітичні дослідження рівня та стану корупції в Україні.

Таким чином, в умовах недостатньої уваги держави до проблеми корупції саме неурядові організації можуть стати локомотивом такої протидії в Україні. Адже саме їх антикорупційна діяльність виносить на загал ті випадки корупції, які з певних причин залишились поза увагою правоохоронних органів або були проігноровані ними.

ВИСНОВКИ

Дослідивши теоретичні та практичні аспекти державної політики запобігання та протидії корупції в Україні, можна сформулювати наступні узагальнюючі до магістерської роботи висновки:

1. Визначено нормативно-правове регулювання запобігання та протидії корупції в Україні. Показано, що за період з 2015 по 2023 роки в напрямі забезпечення реалізації державної політики протидії корупції зроблено значні кроки, яких вимагали міжнародні організації та сучасний стан антикорупційної політики. Було проведено реформу прокуратури, державної служби, створено систему контролю щодо запобігання конфлікту інтересів та доброчесності походження активів посадовців, суттєво розвивалося нормативно-правове регулювання боротьби з корупцією в Україні. Були прийняті нові нормативні акти, які були передовими у галузі протидії корупції навіть для держав, що є світовими лідерами. Подальша діяльність у сфері реформування антикорупційного законодавства повинна спрямовуватися на встановлення ефективного міжнародного співробітництва, сприяючи гармонізації внутрішнього правового порядку з відповідними нормами міжнародної правової спільноти.

2. Охарактеризовано інституційне забезпечення реалізації державної політики запобігання та протидії корупції в Україні. Продемонстровано, що в межах загальної державної Антикорупційної стратегії на 2014-2017 роки відбулося створення нових органів (зокрема спеціалізованих) з антикорупційної боротьби. Так, превентивним органом державної влади є Національне агентство з питань запобігання корупції; органами, які розслідують справи про корупцію та злочини, пов'язані з корупцією, є Національне антикорупційне бюро України, Державне бюро розслідувань; керівництво органами прокуратури у відповідних провадженнях покладено на САП; виявлення, розшук та управління майном, одержаним від корупційних та інших кримінальних правопорушень, здійснює Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління

майном, одержаним від корупційних та інших кримінальних правопорушень; Вищий антикорупційний суд здійснює правосуддя відповідно до правових принципів і процедур для захисту особи, суспільства і держави від корупції та пов'язаних з нею злочинів та судового контролю за розслідуванням цих злочинів у попередньому провадженні. Наразі саме ці органи у сфері запобігання та боротьби з корупцією мають дієво та результативно, в межах своїх повноважень, втілювати в життя заходи антикорупційної політики й сприяти поступовому зниженню показників корупційних зловживань.

3. Проаналізовано загальні тенденції поширення корупції в Україні в умовах воєнного стану. Встановлено, що в умовах воєнного стану боротьба з корупцією не є найпріоритетнішим напрямом державної політики, оскільки левова частка людських та матеріальних ресурсів задіяна в обороні країни. Корупційні діяння в умовах воєнного часу особливо підривають довіру до уряду. Проте, навіть сьогодні, Україна демонструє значні зрушення у запобіганні та протидії корупції. Частка громадян, які мають безпосередній досвід корупції, протягом останніх років суттєво зменшилася (у 2013 році такий досвід мало близько 60 відсотків, станом на початок 2023 року – не більше 40 відсотків громадян). У 2022 році 15,5 % населення помітили зниження рівня корупції, що більш як вдвічі більше, а ніж у 2021 році (5,5%). Проте 29,2% населення вважає, що рівень корупції в Україні за останні 12 місяців зріс. Протягом 2022 року, в Індексі сприйняття корупції, Україна отримала 33 бали (із 100 можливих) і зайняла 116 місце із 180.

4. Досліджено стан реалізації Антикорупційної стратегії України на 2021-2025 роки. Наголошено на тому, що важливим кроком в напрямку євроінтеграції стало прийняття Антикорупційної стратегії на 2021-2025 роки та затвердження Державної антикорупційної програми з її виконання. Станом на 01.11.2023 р. заплановано було завершити 217 заходів, тобто наразі фактично реалізовано 52,4 % заходів від планового показника. Якщо будуть виконані всі заплановані заходи, це допоможе зменшити рівень корупції в країні та сприяти створенню більш прозорої та ефективної системи внутрішньої безпеки в

Україні. Проте, варто пам'ятати, що боротьба з корупцією є складним та тривалим процесом, і результати можуть бути помітними лише після деякого часу.

5. Оцінено ефективність і результативність діяльності системи антикорупційних інституцій України протягом 2022-2023 років. Доведено, що ефективність антикорупційної стратегії залежить від кількох факторів, а саме:

- активна участь та залучення громадян до боротьби з корупцією;
- безкомпромісна й непохитна боротьба з корупцією у будь-яких її проявах та ретельне вивчення й аналіз застосовуваних антикорупційних заходів, їх ефективності та належної обґрунтованості.

Визначено, що для успішної реалізації цілей антикорупційної політики необхідно впровадити ефективні механізми виявлення та запобігання корупційних проявів у державних органах, органах місцевого самоврядування та юридичних осіб. Для досягнення цієї мети потрібно встановити правила, процедури, регламенти тощо, спрямовані на зменшення корупційних ризиків та запобігання корупційним проявам. Також необхідно просувати стандарти доброчесної поведінки в усіх сферах діяльності.

Для підвищення ефективності антикорупційної політики доцільним є створення спільної інформаційної бази для обміну даними між антикорупційними органами, посилення співпраці між ними для формування баз даних осіб, які вчинили корупційне або пов'язане з корупцією правопорушення. Антикорупційні органи повинні бути у постійній взаємодії, формування спільної та єдиної діяльності антикорупційних органів є основою якісної боротьби з корупцією, мінімізації її проявів.

6. Окреслено особливості гармонізації вітчизняного антикорупційного законодавства до вимог набуття членства в ЄС. Продемонстровано, що з початку 2018 року й до червня 2022 року в Україні не було затверджено основного стратегічного документа у сфері протидії корупції, що стало однією із причин низької ефективної діяльності антикорупційних інституцій та обмеження застосування дієвих заходів запобігання. З метою пришвидшення виконання вимог для набуття членства до ЄС, 20 червня Верховна Рада України ухвалила Закон України «Про засади державної антикорупційної політики на

2021-2025 роки» № 2322-IX, а вже в березні 2023 року за сприяння Національного агентства з питань запобігання корупції затверджено Державну антикорупційну програму з виконання Антикорупційної стратегії на 2023-2025 роки. Ухвалення Антикорупційної стратегії до 2025 року є одним із найважливіших кроків до європейської інтеграції України. Крім того, з урахуванням вимог часу документ буде синхронізовано з планами відновлення держави після війни, вимогами щодо вступу України до Європейського Союзу й Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), а також положеннями інших стратегічних документів. Наголошено на тому, що для створення ефективного антикорупційного законодавства та успішної інтеграції України в європейське співтовариство важливо враховувати досвід іноземних країн, які раніше також прагнули приєднатися до ЄС і успішно долали корупційні виклики.

7. Досліджено вплив неурядових організацій на удосконалення державної політики запобігання та протидії корупції в Україні. Встановлено, що одним із важливих елементів антикорупційної політики України має бути підвищення ролі інститутів громадянського суспільства у формуванні та реалізації антикорупційної політики держави. Проаналізовано діяльність таких антикорупційних інститутів громадянського суспільства, як: міжнародна організація Transparency International, її акредитований представник в Україні – Transparency International Ukraine та громадянський сектор антикорупційної направленості. Аналіз показав, що, не враховуючи діяльність Transparency International Ukraine, сьогодні в Українській державі немає по-справжньому потужних загальнонаціональних незалежних громадських організацій антикорупційного спрямування (рухів), здатних дієво впливати на державну та політичну владу, органи публічної влади, окремих представників, хоча, опираючись на оцінки громадськості щодо стану корупції в країні, запит на подібні організації та рухи існує. В умовах недостатньої уваги держави до проблеми корупції саме неурядові організації можуть стати локомотивом такої протидії в Україні. Адже саме їх антикорупційна діяльність виносить на загальне відома ті випадки корупції, які з певних причин залишились поза увагою правоохоронних органів або були проігноровані ними.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аналітичний звіт соціологічної компанії Info Sapiens за результатами опитування населення та бізнесу «Корупція в Україні 2022: розуміння, сприйняття, поширеність». URL: https://nazk.gov.ua/wp-content/uploads/2023/05/KORUPTSIYA-V-UKRAYINI-2022-analitychnyj-zvit_ukr_final.pdf.
2. Антикорупційна стратегія на 2021-2025 роки URL: <https://nazk.gov.ua/wp-content/uploads/2022/08/Antykoruptsijna-strategiya-na-2021-2025-rr.pdf>
3. Ахтирська Н. М. Міжнародний досвід боротьби з корупцією як вектор формування національної антикорупційної політики: огляд законодавства Румунії. Віче. 2015. № 18.
4. Братель С.Г., Василевич В.В., Золотарьова Н.І. Запобігання та протидія проявам корупції (для працівників органів державної влади та місцевого самоврядування I–VII категорії посад) : посіб. К. : Нац. акад. внутр. справ, 2012. 376 с.
5. Брун Р. Г., Хюбнер Г. Оцінка корупції в поліції, юстиції та митниці. Загальний дослідницький проект Федерального управління кримінальної поліції і поліцейської академії: монографія. Вісбаден, 2019. С. 131–139
6. Возьний В.І. Антикорупційна політика в Україні: Навчально-методичний посібник. – Тернопіль: ТНЕУ. – 2013. – 241 с.
7. Гуменюк В. В. Гармонізація та уніфікація законодавства України відповідно до стандартів Європейського Союзу. С. 74-77. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/12718/Гуменюк%20В.%20.%20Гармонізація%20та%20уніфікація%20законодавства%20України.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
8. Дослідження в час війни «Корупція в Україні 2022: розуміння, сприйняття, поширеність». URL: <https://www.sapiens.com.ua/ua/publication-single-page?id=275>

9. Ємельянов В. М., Антонова Л. В., Івашова Л. М. Адміністративно-правові засади функціонування антикорупційного суду: зарубіжний досвід та вітчизняні реалії. Публічне управління та регіональний розвиток. 2022. № 16. С. 314-336.
10. Задирака Н., Кабанець Р. Світовий досвід запобігання та протидії корупції: до питання про інтеграцію законодавства України до права Європейського Союзу. Віче. 2014. № 10. С. 27-29. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/viche_2014_10_12
11. Звіт . URL: <https://drive.google.com/file/d/1XuUmuwnpWS9fMFnYntMKr9Tlk3tBiPT7/view?fbclid=IwAR3F1f0-0GuW9qQTr4AjrIbDt0HjPp0JtJ2QeQVgQaC59H1Ho541kwi2wBA>
12. Звіт «Вплив місцевих громадських організацій на впровадження антикорупційних реформ в регіонах України». URL: <https://wiki.nazk.gov.ua/wp-content/uploads/2020/10/zvit-210x210-1e.pdf>
13. Звіт про діяльність Національного агентства з питань запобігання корупції за 2022 рік. Національне агентство з питань запобігання корупції. URL: <https://nazk.gov.ua/wp-content/uploads/zvit-2022/NACP-annual-report.pdf>
14. Іванна Яна Кузь, Метью К. Стівенсон. Вищий антикорупційний суд України. Інновації для безстороннього правосуддя. U4 Anti-Corruption Resource Centre, Chr. Michelsen Institute (U4 Brief 2020:5). 2020. URL: <https://www.u4.no/publications/ukraines-high-anti-corruption-court-ukranian>.
15. Інформаційна система моніторингу реалізації державної антикорупційної політики. URL: <https://dap.nazk.gov.ua/module/>
16. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції: підписана 31 жовтня 2003 р. // База даних «Законодавство України». URL: <http://surl.li/hwcf>
17. Конвенція про корупцію у контексті кримінального права (ETS 173): Прийнята Радою Європи (м. Страсбург) 4 листопада 1998 р. і відкрита дія підписання 27 січня 1999 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_101#Text

18. Конституція України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
19. Косяченко К.Е. Засоби запобігання та протидії корупції в Україні: міжнародний досвід. //Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції (ДДУВС, 17.11.2020). - С. 37-39
20. Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією (ETS 173) № 252-V від 01.03.2010 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_101#Text
21. Мандибура В.О. Корупція: інституційна сутність та механізми подолання : монографія. Київ : Парлам. вид-во, 2017. 488 с
22. Михайленко О. М. Стан та особливості організаційно-правової інфраструктури запобігання корупції в Україні. Наука і правоохорона. 2017. № 1 (35). С. 114
23. Офіційний інтернет-сайт організації Transparency International Ukraine. URL: <https://tiukraine.org/about/>
24. Офіційний сайт Вищий антикорупційний суд. URL: <https://first.vaks.gov.ua/>
25. Офіційний сайт міжнародної організації Transparency International URL: http://transparency.org/policy_research/surveys_indices/gcb/2010/result.222
26. Офіційний сайт Національного агентства з питань запобігання корупції. URL: <https://nazk.gov.ua/uk/>
27. Офіційний сайт Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів URL: <https://arma.gov.ua/>
28. Офіційний сайт Національного антикорупційного бюро України. URL: <https://nabu.gov.ua>
29. Пархоменко-Куцевіл О. І., Сімак С. В., Канан Аюб К. М. Інституційна розбудова антикорупційних органів державної влади: національний та закордонний досвід: монографія. Кам'янець-Подільський : ТОВ «Друкарня "Рута"», 2021. 200 с.

30. Петренко, Н. Організаційно-інституційне забезпечення реалізації державної політики протидії корупції / Н. Петренко // Геополітика України: історія і сучасність : зб. наук. пр. / ред. кол.: І. І. Черленяк (гол. ред.), І. В. Артьомов та ін. – Ужгород : ДВНЗ "УжНУ", 2020. – Вип. 1 (24). – С. 162–172. – Бібліогр. : с. 170–172

31. Про Вищий антикорупційний суд: Закон України від 07.06.2018 № 2447-VIII/ Верховна Рада України (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2447-19#Text>

32. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 р. № 1700-VII / Верховна Рада України (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text>

33. Про засади державної антикорупційної політики на 2021-2025 роки : Закон України від 20 червня 2022 р. № 2322-IX // База даних «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2322-20#Text>

34. Про Національне антикорупційне бюро України: Закон України від 14.10.2014 р. № 1698- VII / Верховна Рада України (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1698-18#Text>

35. Про Національне антикорупційне бюро України: Закон України від 14.10.2014 р. № 1698- VII / Верховна Рада України (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1698-18#Text>

36. Про ратифікацію Додаткового протоколу до Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією від 18.10.2006 р. № 253-V. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/253-16>

37. Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020» : Указ Президента України від 12.01.2015 р. №5/2015. URL: <http://www.president.gov.ua/documents/18688.html>

38. Про Центр протидії корупції. URL: <https://antac.org.ua/>.

39. С. А. Чукут, О.В. Загвойська, Я. Ю. Цимбаленко. Основи електронного урядування. Навчальний посібник. Київ. КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2022. 286 с.

40. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони (Угода про асоціацію України з ЄС): підписана 27 червня 2014 р. // База даних «Законодавство України». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text

41. Удовика Л.Г. Антикорупційна складова частина у розвитку правової системи України. Вісник Запорізького національного університету: Юридичні науки. Зб. наук. пр. 2020. № 1. С. 180–188

42. Указ Президента України «Про Національну раду з питань антикорупційної політики» від 14.10.2014 № 808/2014 // <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/808/2014>

43. Цивільна конвенція про боротьбу з корупцією від 04.11.1999 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_102.

44. Цивільна конвенція про боротьбу з корупцією: підписана 4 листопада 1999 р. // База даних «Законодавство України». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_102#Text

45. Carr I. Outhwaite O. The Role of Non-Governmental Organizations (NGOs) in Combating Corruption: Theory and Practice. Suffolk University Law Review. 2011. №3 (Volume XLIV). P. 615–664.

46. Transparency International: Corruption Perceptions Index. URL: <https://www.transparency.org/research/cpi>